

خلاصه درس

- (۱) علم: علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد.
- (۲) روز، ماه، سال
- (۳) مجموعه حوادث و رویدادها

تاریخ

- (۱) تازه باشد و تکراری نباشد
- (۲) دارای اثر و فایده باشد
- (۳) منابع و اطلاعات کافی در مورد آن موجود باشد
- (۱) انتخاب موضوع
- (۲) تدوین و پرسش‌های تحقیق
- (۳) شناسایی منابع
- (۴) گردآوری و تنظیم اطلاعات
- (۵) تحلیل و تفسیر اطلاعات
- (۶) گزارش یافته‌های پژوهش

مراحل پژوهش در تاریخ

- (۱) منابع دست اول یا اصلی: آثاری که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. نویسندگان این منابع خود ناظر رویدادها بوده‌اند و یا شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.
- (۲) منابع دست دوم یا فرعی: به همه منابع، تحقیقات و آثاری گفته می‌شود که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول، پدید آمده‌اند.

منابع پژوهش علمی از نظر درجه اهمیت و اعتبار

- (الف) منبع شناخت و تفکر
- (ب) بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده
- (پ) تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

کارکردهای علم تاریخ

مشخصات کتاب درسی

شعاعیت ۱

مشخص کنید واژه تاریخ در هر یک از جمله‌های زیر چه معنایی دارد.

(الف) تاریخ را باید به شیوه علمی و روشمند نوشت. *که پاسخ علم*

(ب) هنوز تاریخ برگزاری انتخابات شورای دانش‌آموزی مدرسه، تعیین نشده است. *که پاسخ روز*

(پ) تاریخ باستان مملو از جنگ و کشورگشایی است. *که پاسخ مجموعه حوادث و رویداد*

فعالیت

صفحه ۴ کتاب درسی

با توجه به مطالب سنگ‌نوشته بیستون، دلیل پیاروند که چرا این سنگ‌نوشته به عنوان یک سند تاریخی مهم محسوب می‌شود. که پاسخ زیر سنگ‌نوشته بیستون بزرگترین سنگ‌نوشته جهان است. بعد از کنگره میخی با توجه به مطالب نوشته شده روی سنگ یک سند تاریخی بسیار معتبر به شمار می‌رود.

فعالیت ۲

صفحه ۴ کتاب درسی

با توجه به چند گروه تقسیم‌شده و با راهسازی دیر خود، هر گروه یک موضوع تحقیق درباره تاریخ ایران باستان

فعالیت ۳

با ویژگی‌هایی که بر شمرده شد، ارائه دهید. که پاسخ به عهده دانش‌آموز

ب) فرض کنید می‌خواهید درباره اهمیت و نقش جاده ابریشم در دوره ساسانیان تحقیق کنید با هدفی

پرسش‌های این تحقیق را کامل نمایید.

۱) جاده ابریشم از چه کشورها و سرزمین‌هایی می‌گذشت؟

۲)

۳)

۴)

۵) جاده ابریشم چه اهمیت و نقشی در روابط فرهنگی ایران با دیگر کشورها داشت؟

که پاسخ به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۴

صفحه ۴ کتاب درسی

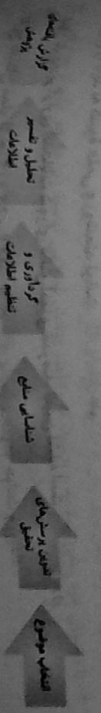
با مراجعه به کتابخانه مدرسه، معلم یا کتابخانه شخصی خود، یکی از منابع دست اول یا دست دوم تاریخ را انتخاب کرده سپس موضوعی از آن کتاب را تعیین نمایید و مطابق نمونه فیش ضمیمه بعد، فیش برداری کنید که پاسخ به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۵

صفحه ۴ کتاب درسی

مراحل پژوهش تاریخ را تکمیل کنید.

فعالیت

صفحه ۴ کتاب درسی

با توجه به مطالب سنگ‌نوشته بیستون، دلیل پیاروند که چرا این سنگ‌نوشته به عنوان یک سند تاریخی مهم محسوب می‌شود. که پاسخ زیر سنگ‌نوشته بیستون بزرگترین سنگ‌نوشته جهان است. بعد از کنگره میخی با توجه به مطالب نوشته شده روی سنگ یک سند تاریخی بسیار معتبر به شمار می‌رود.

صفحه ۸ کتاب درسی

*****

۱. کشور ایران

۲. خاک ایران

۳. خاک ایران

تصاویر بالا را به دقت نگاه کنید و بگویید چرا هر یک از آن‌ها، منبع دست اول برای دوره خود هستند. **که پاسخ:** به دلیل این که بیانگر دقیق حال و اوضاع زمان خویش هستند.

صفحه ۹ کتاب درسی

*****

با مراجعه به کتابخانه مدرسه یا منزل خود، چند نمونه از منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران را فهرست نمایید. **که پاسخ:** به عهده دانش آموز

صفحه ۱۱ کتاب درسی

*****

به فعالیت بالا دقت کنید و بگویید چرا بازگردان اشیای تاریخی به کشور اقدامی مهم و ارزشمند است؟ **که پاسخ:** میراث فرهنگی به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش می‌دانیم و در حفظ و نگهداری آن کوشا و سهم باشیم.

صفحه ۱۱ کتاب درسی

*****

- ۱- علم تاریخ را تعریف کنید. **که پاسخ:** تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
- ۲- قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان نمایید. **که پاسخ:** هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.
- ۳- تفاوت‌های تاریخ‌نگاری نوین را با وقایع‌نگاری توضیح دهید. **که پاسخ:** تاریخ‌نگاری نوین دارای ویژگی‌هایی است که آن را از تاریخ‌نویسی و وقایع‌نگاری‌های قبلی متمایز می‌سازد. این ویژگی‌ها عبارتند از: (۱) علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود؛ بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و... جوامع گذشته را در برمی‌گیرد. به همین دلیل در پژوهش‌های نوین تاریخی، تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد. (۲) علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمی‌کند؛ بلکه

زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید. برای مثال امروز، پژوهشگران تاریخ، برای بررسی واقعه مهمی مانند سقوط ساسانیان، فقط به توصیف ماجرای جنگ‌هایی که میان سپاه ساسانی و اعراب مسلمان رخ داده اکتفا نمی‌کنند، بلکه در ابعاد وسیع‌تر، زمینه‌ها و علت‌های سیاسی نظامی، اقتصادی و اجتماعی این واقعه را به همراه آثار و پیامدهای گوناگون آن، بررسی و تحلیل می‌کنند. پژوهش‌های علمی تاریخ، از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیه، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

۴- منابع دست اول پژوهش در تاریخ، چه ویژگی‌هایی دارند؟

پاسخ: اسناد و مدارکی هستند که درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته، اطلاعاتی در اختیار قرار می‌دهند. به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. به عبارت دیگر نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند و یا این که شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند. علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و وسایلی که از گذشته به حای مانده است، به عنوان منبع دست اول محسوب می‌شوند.

۵- تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان‌ها و جوامع کمک می‌کند؟

پاسخ: مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. بدین گونه، علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند.

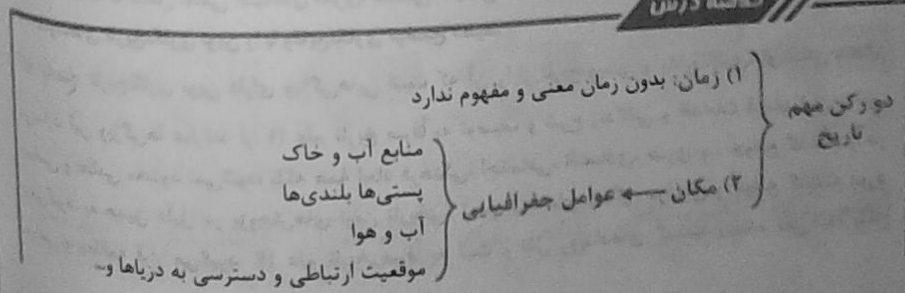
۶- تأثیر تاریخ را بر میهن‌دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید.

پاسخ: به طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلستگی خاص پیدا می‌کنند. آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر آنان می‌شود. آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود، به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش زیادی در حفظ موجودیت و هویت آنان در طول تاریخ داشته است. نیاکان ما به اتکای چنین آگاهی و دلستگی به زبان و فرهنگ خویش بوده است که توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی همچون حمله اسکندر مقدونی، تهاجم ویرانگر مغولان و سایر آن، دوام بیاورند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند.

تاریخ، (مال و مکان)

درس دوم

خلاصه درس

ایران

انواع

با استفاد

عصری

فرد

و

- ۱) بین‌النهرینی‌ها و مصری‌ها پیشگام بودند.
- ۲) بابلی‌ها
- ۳) رومیان
- ۴) اوستایی
- ۵) ...
- ۱) تقویم یا گاه‌شمار
- ۲) ساعت‌های آفتابی
- ۳) ساعت‌های آبی
- ۴) ساعت‌های شنی
- ۵) اسطرلاب
- ۱) قمری
- ۲) خورشیدی
- ۳) مسیحی یا گِرِگور
- ۴) جلالی (دقیق‌ترین)
- انواع گاه‌شمار
- ایزراهای زمان‌سنجی

فعالیت ۱

با استفاده از تقویم، اسامی ماه‌های جدول زیر را تکمیل کنید.

هجری خورشیدی	هجری قمری	هجری خورشیدی	که پاسخ	هجری قمری	هجری قمری	هجری خورشیدی
فروردین	مهر	فروردین	...	زادیه	عجریه	فروردین
اردیبهشت	شهر	اردیبهشت	...	نوربه	صفر	اردیبهشت
خرداد	ربیع‌الاول	خرداد	...			خرداد
تیر	ربیع‌الثانی	تیر	...			تیر
مرداد	جمادی‌الاول	مرداد	...			مرداد
شهریور	جمادی‌الثانی	شهریور	...			شهریور
مهر	رجب	مهر	...			مهر
آبان	شعبان	آبان	...			آبان
آذر	رمضان	آذر	...			آذر
دی	شوال	دی	...			دی
بهمن	ذوالقعدة	بهمن	...			بهمن
اسفند	ذوالحجه	اسفند	...			اسفند

الف) برداشت شما از معانی اسامی روزها در گاه‌شماری اوستایی چیست؟ پاسخ: با اسامی یزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بود، به همین دلیل هم نشان‌دهنده اهمیت آداب و رسوم مذهبی (اعتقادات) می‌باشد.
 ب) به جدول صفحه قبل نگاه کنید و بگویید نام چه تعداد از روزهای ماه، با نام ماه‌های گاه‌شماری اوستایی یکسان است؟ با راهنمایی دبیر خود، مشخص کنید هم‌زمانی روز و ماه در این گاه‌شماری با چه رویدادی همراه بود؟
 پاسخ: به عهده دانش‌آموز

پ) محاسبه کیبسه در گاه‌شماری اوستایی چگونه انجام می‌شد؟ پاسخ: اوستایی هر چهار سال ۱ شبانه‌روز به تقویم اضافه می‌شود و در هر ۱۲۰ سال یک ماه به دوازده ماه سال قبل اضافه می‌گردد.
 هجری شمسی هر چهار سال یک سال کیبسه می‌گرفتند.

الف) با استفاده از فرمول‌های تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری قمری و هجری شمسی که دبیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، چند نمونه تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری شمسی و هجری قمری را انجام دهید. پاسخ: به عهده دانش‌آموز

۱۰۰ هجری قمری

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

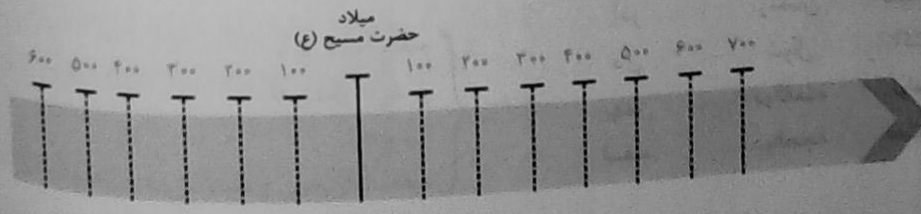
ب) چه نوع گاه‌شماری‌هایی در تصویر بالا مشاهده می‌کنید؟ زانروز خود را با این گاه‌شماری‌ها بنویسید.
 پاسخ: به عهده دانش‌آموز

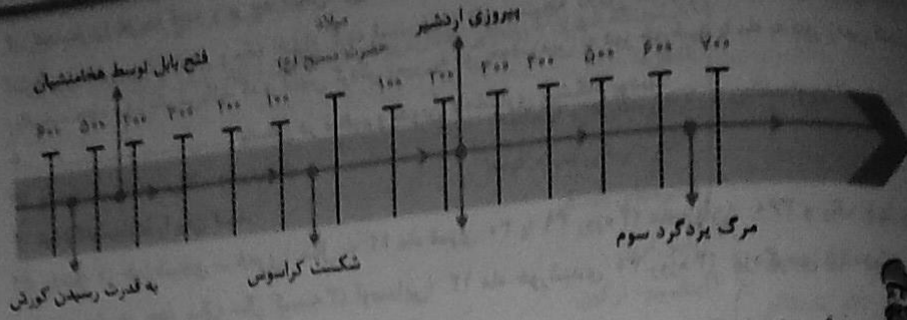

با راهنمایی دبیر و همفکری با یکدیگر، توضیح دهید که تقسیم‌بندی‌های ردیف ب، پ و ت بر اساس چه معیارهایی انجام گرفته است؟ پاسخ: به عهده دانش‌آموز

با راهنمایی دبیر خود رویدادهای زیر را بر روی نمودار خط زمان نشان دهید.
 (۱) ۵۵۹ ق.م. به قدرت رسیدن کوروش در پارس (۲) ۵۲۹ ق.م. فتح مسالمت‌آمیز بابل توسط سپاه هخامنشی
 صدور منشور کوروش (۳) ۵۲ ق.م. شکست کراسوس سردار معروف روم از سورنا سردار ایرانی (۴) ۲۲۴ ق.م.
 پیروزی اردشیر ساسانی بر آخرین پادشاه اشکانی (۵) ۶۵۱ ق.م. مرگ یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی

پرسش‌های نمونه

صفحه کتاب درسی

- ۱- چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ به شمار می‌روند؟ **پاسخ** نخستین پرسش‌های اساسی که مطالعه رویدادهای تاریخی برای تاریخ‌نگاران مطرح می‌شود این است که رویداد مورد نظر کی و کجا رخ داده است؟ و این که تحولات تاریخی در موعده و وقت معینی رخ داده‌اند و بدون آگاهی از زمان رخ داده‌ها، نمی‌توان به درک منطقی و مناسبی از آن‌ها دست یافت و به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند.
- ۲- دو مورد از تفاوت‌ها و شباهت‌های تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید.
پاسخ شباهت: تقویم اوستایی سال به ۱۲ ماه خورشیدی و ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم اضافه می‌کردند.
تفاوت: در گاهشماری شمسی، هر ۴ سال یک روز به سال اضافه می‌شد. (کبیسه)
در گاهشماری اوستایی، هر ۱۲۰ سال یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می‌شد.
- ۳- پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی اثرگذار بوده‌اند، فهرست کنید.
پاسخ منابع آب و خاک، پستی‌ها و بلندی‌ها، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطی و دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد، تأثیر بسزایی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارند.
- ۴- دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته‌اند، مثال بزنید.
پاسخ تمدن‌های مصر، ایران، هند و بین‌النهرین.
- ۵- چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟ **پاسخ** نقشه‌های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات تاریخی، از قبیل: قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌دهند. حتی می‌توان از آنها برای نشان دادن دستاوردهای فرهنگی و تمدنی نیز استفاده زیادی کرد.

پرسش‌های تکمیلی

- ۱- دلیل اهمیت زمان در تاریخ چیست؟ (دلیل ابداع گاه‌شماره؟)
پاسخ این است که رویداد مورد نظر کی و کجا رخ داده است و تحولات تاریخی در موعده و وقت معینی در گذشته رخ داده‌اند و بدون آگاهی از زمان رخ داده‌ها، نمی‌توان به درکی منطقی و مناسبی از آن‌ها دست یافت.

۲- گاه‌شمار را تعریف کنید و بر چه اساس‌هایی کار می‌کند؟ پاسخ: نظامی است که انسان برای محاسبه اندازه‌گیری دقیق زمان (سال و ماه) اختراع کرده است. ابداع تقویم نتیجه تلاش مشترک دانشمندان علوم مانند ریاضیات، نجوم و فیزیک می‌باشد که بر اساس گردش زمین به دور خود، زمین به دور خورشید یا ماه به دور زمین است.

۳- ..... و ..... باستان در تنظیم و تدوین گاه‌شماری پیشگام بودند.

پاسخ: بین‌النهرینی‌ها - مصری‌های

۴- انواع گاه‌شمارها را بیان کنید.

پاسخ: ۱) خورشیدی - قمری: سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه (۲) مصریان ۳۶۰ و یک چهارم شبانه‌روز - هر چهار سال، سال کبیسه (۳) اوستایی: ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه (۴) یزدگردی (۵) نوزده حیوانی (۶) جلالی (دقیق‌ترین)

۵- خط زمان چیست و ویژگی‌هایش را نام ببرید. پاسخ: یکی از راه‌های مفید برای مرتب کردن رویدادها بر یک ترتیب زمانی، خط زمان است. خط زمان یک راه مفید برای منظم کردن رخدادها در یک ترتیب زمانی است. خط زمان نظم و ترتیب حوادث را در طول یک روز، سال، دهه و یک قرن و یا بیشتر، به روشنی نمایش می‌دهد یا استفاده از خط زمان می‌توان توالی و رابطه علت و معلولی میان رویدادها را ملاحظه کرد.

۶- هرودوت، ..... می‌باشد. پاسخ: پدر علم تاریخ

۷- جغرافیای تاریخی چگونه علمی است؟ پاسخ: جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های محدث در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مانند شکل‌گیری تمدن، مهاجرت‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، برپایی سکونتگاه‌ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه‌ها و - بررسی می‌کند.

باستان‌شناسی در دست‌ودپوی میراث فرهنگی

درس سوم

مفاهیم درسی

باستان‌شناسی علمی است که آثار و بقایای جامانده از انسان‌ها و جوامع گذشته را به منظور شناخت فرهنگ و تمدن آنها مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد.

باستان‌شناسی کسی است که بر اساس آثار باقی‌مانده از بشر، گذشته انسان‌ها و جوامع انسانی و به ویژه تغییرات فرهنگی آنها را در طول زمان، بررسی و تحلیل می‌نماید.

دوش کار باستان‌شناسان

۱) کشف و شناسایی

۲) کاوش و حفاری

۳) استخراج و تنظیم اطلاعات

ابزارهای باستان‌شناسی

۱) بهادها

۲) رادارها

۳) عکس‌های هوایی و تصاویر ماهواره‌ای

۴) روش‌های الکترومغناطیسی

۵) سیستم اطلاعات جغرافیایی (G.I.S)

آثار باستانی و تاریخی: به تمامی اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی گویند که ساخته دست بشر و محصول اندیشه او هستند.

تاریخ (۱) ایران و جهان باستان

رشته علوم انسانی ۶۴۹

Opinio

مکان و محدوده باستانی به جاهایی که باستان‌شناسان در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی کشف می‌کنند.

- انواع مکان باستانی
- ۱) اسکوننگاه شهری یا روستایی مثال شهر سوخته در ایران و شهر پهنی در ایتالیا
  - ۲) غارها
  - ۳) گورستان‌ها و آرامگاه‌ها
  - ۴) آثار تاریخی سینه کوه‌ها
  - ۵) تپه‌های باستانی

- روش‌های تعیین سن آثار باستانی
- ۱) رادیو کربن
  - ۲) پیتاسیم - آرگون
  - ۳) دانش‌هایی چون شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی، زمین‌شناسی و ...

- موزه‌های مهم جهان که آثار ایرانی زیست بخش آنهاست
- ۱) موزه ملی ایران باستان
  - ۲) لوور پاریس
  - ۳) بریتانیا لندن
  - ۴) آرمیتاژ در سن پترزبورگ
  - ۵) امثرو پولیتن در نیویورک

فعالیت ۱

صفحه ۶۳ کتاب درسی

اشیای آرامگاه توتنخامون و نقاشی غار لاسکو را به دقت ملاحظه کنید و با همفکری به پرست‌های زیر پاسخ دهید.
الف) به نظر شما، باستان‌شناسان با بررسی اشیا و نقاشی صفحه ۲۲ کتاب درسی، به چه اطلاعاتی دربارهٔ مردمان گذشته دست می‌یابند؟ که پاسخ این اشیا و همچنین شیوهٔ تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه، اطلاعات ارزنده‌ای را دربارهٔ نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جوامع گذشته ارائه می‌دهند.

با این اطلاعات چه اهمیتی در شناخت گذشته دارد؟ که پاسخ نقاشی‌ها و اشیا کشف شده از غارها نیز منبع ارزشمندی برای مطالعه و شناخت زندگی مردمان دوران پیش از تاریخ به شمار می‌روند.

فعالیت ۲

صفحه ۷۷ کتاب درسی

به تصویر سر در موزه ملی ایران باستان با دقت نگاه کنید و بگویید معماری آن با الگوگیری از کدام بنای تاریخی، طراحی شده است؟ که پاسخ در سبک فولتس به ویژه ایوان تیسفون ساخته شده است.

فعالیت ۳

صفحه ۸۱ کتاب درسی

با راهنمایی دبیر خود دربارهٔ دلایل اهمیت کاوش‌های باستان‌شناسی در مطالعه و شناخت دوران پیش از تاریخ، گفت‌وگو نمایید. که پاسخ به عهدهٔ دانش آموز.

مکان برای محاسبه و
مکان علمی مانند
به دور زمین است

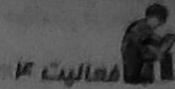
۳۶ و یک چهارم
گردی ۵ دوازده

کردن رویدادها در
تیب زمانی است
نمایش می‌دهد

مسن‌های مختلف
کل‌گیری تمدن
می‌کند

ساخت فرهنگ و
سای و به ویژه

شر و محصول

*****

صفحه ۸۸ کتاب درسی

اهمیت درس باستان‌شناسی و تأثیر محتوای آن بر خود را در قالب یک گزارش کوتاه بیان کنید.
که پاسخ به عهده دانش آموز.

پرسش‌های نمونه

*****

صفحه ۸۸ کتاب درسی

۱- موضوع و هدف علم باستان‌شناسی چیست؟

که پاسخ هدف آن شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ اوست و علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها و جوامع گذشته، مطالعه و بررسی می‌کند.
۲- مراحل کار باستان‌شناسان را به ترتیب بیان کنید.

که پاسخ الف) شناسایی و کشف: نخستین گام باستان‌شناسان، شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی و تاریخی است. البته برخی از آثار و بناهای تاریخی مانند تخت جمشید و طاق بستان بر روی سطح زمین قرار داشت و به آسانی قابل شناسایی هستند؛ اما بخش زیادی از آثار باستانی در زیر خاک و با در اعماق دریاها و رودخانه‌ها قرار گرفته‌اند. از ابزارها و فناوری‌های جدید و پیشرفته‌ای مانند پهپادها، رادارهای عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، روش الکترومغناطیس و سیستم اطلاعات جغرافیایی، که قابلیت زیادی در نقشبرداری، کشف و بازسازی دقیق محوطه‌ها و آثار باستانی دارند، استفاده می‌کنند.

ب) حفاری: گام دوم فعالیت باستان‌شناسی، حفاری برای بیرون آوردن و نمایان کردن آثاری است که در دل خاک قرار گرفته‌اند. حفاری، یکی از مراحل حساس کار باستان‌شناسان به شمار می‌رود و نیازمند دانش، تجربه و دقت فراوان است؛ چرا که ممکن است با کوچک‌ترین اشتباه، آسیب بزرگی به آثار و بناهای تاریخی در حال کاوش وارد شود.

ج) استخراج و تنظیم اطلاعات: در این مرحله، باستان‌شناسان آثار یا بناهای باستانی کشف شده را به لحاظ قدمت، مواد و مصالح به کار رفته در آنها و نیز کاربردهایی که داشته‌اند، مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهند. علاوه بر این، باستان‌شناسان با مقایسه آثار و بناهای باستانی در زمان‌های مختلف، می‌کوشند تا به پیشرفت‌های فنی، هنری و فرهنگی مردمان گذشته را درک کنند. آنان همچنین از طریق مقایسه آثار و بناهای باستانی سرزمین‌ها و تمدن‌های گوناگون، روابط جوامع گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آنها بر یکدیگر را توضیح می‌دهند.

۳- چرا گورستان‌ها و آرامگاه‌ها یکی از محوطه‌های باستانی محسوب می‌شوند؟

که پاسخ الف) مکان یا محوطه باستانی: به جاهایی که باستان‌شناسان در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی کشف می‌کنند، مکان باستانی گفته می‌شود.

ب) غارها، گورستان‌ها و آرامگاه‌ها نیز از جمله مکان‌های باستانی مورد توجه و علاقه باستان‌شناسان هستند. اشیایی که از داخل گورهای باستانی مورد توجه و علاقه باستان‌شناسان هستند و اشیایی که از داخل گورهای باستانی به دست آمده‌اند و در موزه‌های جهان به نمایش گذاشته شده‌اند، یکی از جذاب‌ترین و پربیننده‌ترین آثار موزه‌ای هستند.

۶- به نظر شما، چرا حفظ و مرمت آثار باستانی و میراث فرهنگی، وظیفه‌ای ملی و جهانی است؟

۵- نقش و اهمیت علم باستان‌شناسی را در شناخت دوره تاریخی توضیح دهید.

پاسخ الف) از یک سو، باستان‌شناسان از نوشته‌های موزخان برای شناسایی، کشف و مطالعه آثار و مکان‌های باستانی بهره می‌برند و از سوی دیگر نتایج کاوش‌های باستان‌شناسان، منبع ارزشمندی برای تحقیقات باستان‌شناسی است. از این رو، بیشتر آگاهی و اطلاعاتی که تاکنون درباره زندگی انسان‌ها و جوامع دوران پیش از تاریخ به دست آمده، حاصل تحقیقات علمی باستان‌شناسان است.

ب) منابع نوشتاری (مکتوب) برای شناخت کامل این دوره، مخصوصاً اوایل آن، کافی نیستند. از سوی دیگر، عمده اطلاعات منابع نوشتاری، مربوط به رویدادهای سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان است. بنابراین، کاوش‌های باستان‌شناسی و یافته‌های علمی باستان‌شناسان و موزخان کمک زیادی می‌کند که ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی مردمان در جوامع دوره تاریخی را بهتر بشناسند.

جهان در عصر باستان؛ میراث بشری

فصل ۲

بیدایش تمدن، بین‌النهرین و مصر

درس چهارم

موضوع درس

۱) دوره پیش از تاریخ: به دورانی طولانی از زندگی انسانی گفته می‌شود که با ظهور او در بهنه گیتی آغاز شد. آگاهی ما از این دوره متکی بر کاوش‌های باستانی است.

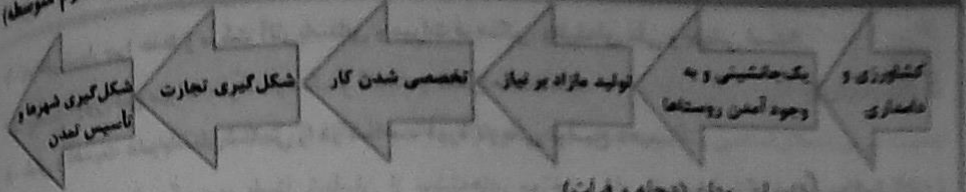
۲) دوره تاریخی

- ۱) دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه میوه و گیاهان
- ۲) شکار کردن مردان و جمع‌آوری دانه توسط زنان
- ۳) غارها و پناهگاه‌های طبیعی و شاخ و برگ درختان
- ۴) افروختن آتش و بکارگیری آن
- ۵) قادر به حرف زدن نبودند.
- ۶) اعتقاد به نیروهای مرموز و فراطبیعی

مراحل زندگی انسان پیش از تاریخ بر اساس نوع اقتصاد معیشتی و ابزارهای مناسب

- ۱) شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات
- ۲) کشت توسط زنان شروع شد
- ۳) تولید ظروف گلی و استفاده از پشم حیوانات

۲) دوره تولید خوراک

ایران رونان (دجله و فرات)

نعلی سرزمین های پست غرب فلات ایران

سوسر

آگه و بابل

رود نیل

قدیم

عیرتوری مینه

جدید

کزگزار کل کشور

آین هوبت چهارم یگانه پرستی

کشوری (گندم جو خرما)

ایداغ خط (هیروگلیف و نمونیک)

کلت (با استفاده از نی، پاپیروس)

مجسمه سازی و نقاشی، ساخت جنگ افزار و دیگر ابزارها

فعالیت ۱

صفحه ۱۳ کتاب درسی

با همفکری دو مورد از تأثیرات آتش بر زندگی انسان های نخستین را بیان کنید.

پاسخ: فروختن آتش و به کارگرفتن آن برای پخت و پز و گرم کردن خویش و ارتباط او با محیط داشت.

توضیح دهید چرا آشنایی با آتش شرایط مناسبی برای انسان، جهت زندگی در مناطق غیراستوایی پدید آورد؟

پاسخ: به دلیل اینکه در مناطق استوایی خورشید به طور عمود می تابد و هوا بسیار گرم است برای گرم کردن خویش نیاز به آتش نداشتند ولی در مناطق غیراستوایی به دلیل سردتر بودن هوا نسبت به مناطق استوایی وجود آتش لازم بود.

فعالیت ۲

صفحه ۱۴ کتاب درسی

با همفکری بگویید به چه دلیل باستان شناسان، کهن ترین دوران زندگی انسان را عصر سنگ نامیده اند.

پاسخ: سنگ اصلی ترین ماده ای بود که انسان های نخستین از آن برای ساختن ابزار استفاده کردند. در آغاز، ابزارهای سنگی بسیار ساده و ابتدایی بودند، اما بشر در خلال صدها هزار و حتی چند میلیون سال، بر مهارت خود در ساخت تیغه های سنگی افزود و توانست ابزارهایی مانند تبر، زوبین، کارد و امثال اینها بسازد. استخوان و چوب نیز مواد دیگری بودند که مردمان پیش از تاریخ از آنها برای ابزار سازی استفاده می کردند.

تاریخ

ب) به

معیاری

ک) پاس

به نقشه

ک) پاس

محل حا

که به ص

۱- سه تا

ک) پاس

برای تأمیر

و محدود

درختان

بهره می

نخستین

بیماری،

آنان نگاه

گیاهان و

نقاط چهار

کشت دانه

حیوانات،

گردآورند

۲- ایداع

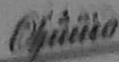
ک) پاس

روستاها را

از تولید خ

یافتند. ۴

سند زمینه

با به تصاویر ابزارهای سنگی و نمودار خط زمان دقت کنید و توضیح دهید: باستان‌شناسان بر اساس چه معیاری، دوره پارینه سنگی را به دوره‌های قدیم، میانه و جدید تقسیم کرده‌اند؟
 پاسخ با توجه به نوع سنگ‌ها و تراش‌های روی سنگ‌ها توسط انسان

فعالیت ۱۳

*****

صفحه ۳۰۴ کتاب درسی

به نقشه دقت کنید و سپس ارتباط میان شرایط جغرافیایی و نخستین جوامع شهابی و کشاورزی را توضیح دهید.
 پاسخ جوامع کشاورزی در کنار رودهایی چون سند و غیره بودند که جلگه‌ها را به وجود آورده بودند که محل حاصلخیز و آبرفتی برای کشاورزی می‌باشد. جوامع شهابی در مناطق معتدل و کوهستانی که بیشتر مراتعی که به صورت طبیعی و شیب زمین وجود داشت محلی مناسب برای چرای دام‌ها می‌باشد.

پرسش‌های نمونه

*****

صفحه ۳۰۴ کتاب درسی

۱- سه تفاوت عمده دوره گردآوری خوراک با دوره تولید خوراک را بنویسید.

پاسخ (۱) دوره گردآوری خوراک دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه، میوه و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین خوراک استوار بود. این شیوه از زندگی، تا چندین میلیون سال دوام آورد و تغییر و تکامل آن بسیار کند و محدود بود. مردان در دسته‌های کوچک به شکار می‌رفتند و زنان به جمع‌آوری خورتنی گیاهان و میوه درختان می‌پرداختند از غارها و نیز کلبه‌هایی که از شاخ و برگ درختان و گیاهان می‌ساختند برای حفظ جان خود بهره می‌بردند. آفرودختن آتش و به کارگرفتن آن هم یکی از اتفاقات مهم دوران پیش از تاریخ نیز بود. انسان‌های نخستین در آغاز، قادر به حرف زدن نبودند و اعتقادات انسان‌های اولیه با مشکلات و مخاطرات زندگی آنان مانند بیماری، مرگ، سیل، خشکسالی و... ارتباط داشته است. آنان به نیروهای مرموز و فراطبیعی باور داشتند که در نظر آنان نگاهدارنده زمین، آسمان و سراسر زندگی محسوب می‌شوند. (۲) دوره تولید خوراک شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات کردند و موفق به تولید خوراک شدند. کشت غلات و رام کردن جانوران در بیشتر نقاط جهان رواج یافت. از آنجایی که زنان مسئولیت گردآوری دانه‌های گیاهان را بر عهده داشتند، به احتمال زیاد کشت دانه توسط آنان شروع شده باشد. با ابداع چرخ سفال اقدام به تولید ظروف گلی کرد و با استفاده از پشم حیوانات، موفق به تولید پارچه شد. نپتّه چغاگلان در شهرستان مهران واقع در استان ایلام جزو نخستین گردآورندگان خوراک بودند که به کشت گندم و جو روی آوردند.

۲- ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟

پاسخ (۱) کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از دوره گردی دست برداشتند و نخستین روستاها را به عنوان سکونتگاه‌های دائم ایجاد کردند. (۲) به دلیل تولید اضافه بر نیاز، عده‌ای به فعالیت دیگری غیر از تولید خوراک مانند ابزارسازی، سفالگری و پارچه‌بافی روی آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند. (۳) در نتیجه تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک به تدریج آغاز شد. رونق داد و ستد، زمینه‌آشنایی مردم مناطق مختلف را با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر فراهم آورد.

۳- تأثیر و نقش شرایط طبیعی و اقلیمی بین‌النهرین و مصر را در شکل‌گیری تمدن به شکل مقایسه‌ای توضیح دهید
 که پاسخ: الف) نخستین مراکز تمدنی در حدود ۳۵۰۰ ق.م در این مناطق شکل گرفته است. یافته‌های باستان‌شناسان دلالت بر این دارد که کشاورزان کوهپایه‌های زاگرس برای نخستین بار در دشتها و جنگلها مجاور از جمله بین‌النهرین، شروع به کشاورزی کردند. از آنجایی که در بین‌النهرین به دلیل کمبود بارش امکان کشت دیم وجود نداشت، ساکنان این منطقه با حفر آبراه‌ها و ایجاد آبیگرهای متعدد، زمینهای وسیعی در اطراف رودهای دجله و فرات به زیر کشت بردند و محصولات فراوان و مازاد بر نیاز تولید کردند. این جمعیت و تولید مازاد پرخوراک، موجب شد که روستاها گسترش پیدا کنند و سرانجام نخستین شهرها در این منطقه پدید آیند. ب) علاوه بر رود نیل که محیط مساعدی برای زندگی در مصر ایجاد کرده بود، موانع طبیعی مانند صحراهای گرم در شرق و غرب، دریای مدیترانه در شمال و صخره‌های شمالی، این کشور را از مهاجمان خارجی حفظ می‌کرد. مصر اغلب از طریق شبه‌جزیره سینا در شمال شرق این کشور، در معرض هجوم مهاجمان قرار داشت و عاقبت هم فاتحان، از همین مسیر به آن سرزمین دست یافتند.

۴- شباهت‌ها و تفاوت‌های دین سومریان و مصریان باستان را با ذکر دلیل بیان کنید.

که پاسخ: الف) سومریان، خدایان متعددی را می‌پرستیدند و اعتقاد داشتند که هر شهر از آن خدایی است آنان برای خدای شهر خویش پرستشگاه با شکوهی بر پا نموده و قربانی و هدایای زیادی نثارش می‌کردند. معتقد بودند که خدایان، انسان‌ها را برای خدمت به خود آفریده‌اند و اگر در این کار کوتاهی کنند، خدایان با فرو فرستادن سیل و طوفان یا خشکسالی تنبیه خواهند کرد. کاهنان و به ویژه کاهن اعظم که مسئول دانش‌های عصر خود مطلع بودند، به عنوان واسطه میان مردم و خدایان عمل می‌کردند و از قدرت و ثروت نیز برخوردار بودند. در آغاز کاهنان پیشوایی دینی را به همراه فرمانروایی سیاسی بر عهده داشتند، اما بره فرماتدهان نظامی، قدرت را به دست گرفتند و حکومت را در خانواده خود موروثی کردند. ب) مصریان نیز خدایان زیادی را می‌پرستیدند. حداقل نام چندین هزار خدا در نوشته‌های مصری شناسایی شده است که مردم مصر، خدایانشان را مهربان‌تر و دوستانه‌تر از خدایان سومری می‌پنداشتند شاید به این سبب که زندگی در اطراف نیل آسان‌تر و مطبوع‌تر از زندگی در کناره‌های دجله و فرات بود.

۵- تأثیر حمورابی را بر تمدن بین‌النهرین، شرح دهید.

که پاسخ: مناطق وسیعی از بین‌النهرین را فتح و ضمیمه قلمرو خود کرد. او همچنین اقدامات مهمی در زمینه کشورداری، کشاورزی و قانون‌گذاری انجام داد. شیوه حکومتی که حمورابی بنیاد نهاد، مبتنی بر قدرت و اختیار فراوان پادشاه و اطلاعات کامل حاکمان ولایات از او بود. وی مقام پادشاهی را هدیه‌ای از جانب خداوند به خود می‌پنداشت. بخش عمده‌ای از شهرت حمورابی در تاریخ، به خاطر قانون نامهای است که از او بر جای مانده و عنوان نخستین سند قانون‌گذاری جهان به شمار می‌رود. این قانون‌نامه، شامل مجموعه‌ای از قوانین مربوط به زراعت، آبیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برده، ارث، ازدواج و مجازات‌های انواع جرم‌ها و جنایت‌ها است.

خلاصه درس

- (۱) موهنجودارو و هاراپا
  - (۲) شهرهای خود را بر اساس نقشه‌های دقیق و معماری تقریباً یکسانی می‌ساختند؛ خیابان‌ها با پهنای معین و راست گوشه و ساختمان‌ها شبیه هم و آجرهایی به اندازه‌های مشخص بنا می‌کردند
  - (۳) به کشاورزی متکی بودند (گندم و جو، پنبه) و پرورش دام (به ویژه گاومیش)
  - (۴) صنعت سفالگری و نساجی
  - (۵) داد و ستد با ایران و بین‌النهرین
- نماین سند
- (۱) ۱۵۰۰ ق. م
  - (۲) از سمت شمال غرب وارد شدند و به تدریج بخش‌های شمال تا نواحی مرکزی را تحت نفوذ خود درآوردند.
  - (۳) از صحراگردی به کشاورزی و سکونت در شهرها روی آوردند.
  - (۴) نواحی استوایی و مرطوب جنوب هند قومی موسوم به دراویدی‌ها تا قرن‌ها آن‌جا زندگی می‌کردند
- مهاجرت آریایی‌ها به هند
- (۱) آریاییان هند خدایان مظاهر طبیعت (آسمان، ماه و خورشید، باد و آتش) می‌پرستیدند
  - (۲) آریایی‌های هند و ایرانی به خدایان نامحسوس نیز اعتقاد داشتند
  - (۳) سرودهایی در نیایش و ستایش آفرینش و داهای نام دارد (ریگ ودا)
  - (۴) این آیین به خدایان متعددی که در وداها مورد ستایش قرار گرفته بودند باور داشت.
  - (۵) آداب و مناسک دشواری از جمله قربانی کردن بر بیرون خود تحمیل می‌کرد
- آیین برهمنی
- (۱) حفظ سروده‌ها از گزند فراموشی
  - (۲) تعلیم آموزه‌های دینی
  - (۳) اجرای آداب مذهبی
  - (۴) به واسطه مقام و موقعیت مذهبی، قدرت و ثروت فراوانی کسب کردند
- برهمن
- (۱) داریوش بزرگ ← شمال غرب ← خراجگزار
  - (۲) اسکندر مقدونی ← بخش‌های وسیعی از هند را فتح کرد
  - (۳) چندراگوپتا ← ضد یونانیان ← سلسله موریان ← در فرمانروایی آشوکا به اوج رسید
  - (۴) سلسله گوپتا
- سلسله پادشاهی هند

میانگوشه
 صبح دهید
 های برخی
 و جلگه‌های
 و بارندگی،
 و وسیعی را
 اند. افزایش
 رها در این
 اتع طبیعی
 تهاجم‌های
 و بیرونی

بی است
 دند. آنان
 آنان را
 معمولاً از
 ت زیادی
 سرتاجم
 باستان
 ته البته
 گی در

زمینه
 تباران
 ه خود
 ه و به
 و به

- ۱) در شرق آسیا دارای آب و هوای متنوع
- ۲) منابع های طبیعی (جدایی از تایلند، برمه، هند و آسیای مرکزی)
- ۳) هوانگ هو در معرض یورش اقوام بهمانگرد بود.
- ۴) کشاورزی (ارزن، گندم، برنج و ابریشم)
- ۵) پرورش حیوانات اهلی
- ۶) فرهنگ و هنر چینی ارتباط با هند و ایران و بین النهرین
- ۷) دولت - شهر جنگاورها حکومت می کردند بعدها دودمان ها
- ۸) تفرقه سیاسی و پرورش اقوام کوچک و در مرزهای شمالی رو به رو بودند.

۹) سلسله هان ← بعد از مرگ شی هوانگ تی تحولات

- کشاورزی
- صنعت
- علم و فرهنگ
- سیاسی
- اقتصادی

- ۱) فرمانروا و فرمانبر
  - ۲) والدین و فرزند
  - ۳) برادر بزرگتر و کوچکتر
  - ۴) زن و شوهر
  - ۵) دوست با دوست
- ۱) به رفتار اخلاقی بیشتر توجه داشت (بر مبنای احترام)

کتوسوس

۲) شی هوانگ تی مخالف سرسخت

- سوزاندن آثار
- کشتن پیروان

۳) سلسله هان ← به اوج رسید ← انتخاب مأموران دولتی بر این پایه و اصول

فعالیت ۱

مشاهده کتاب درسی

با مقایسه نقشه طبیعی تمدن های بین النهرین، مصر، هند و چین باستان، درباره زمینهای جغرافیایی مشترک این تمدن ها و تأثیرات آنها بر ویژگی اصلی تمدن های مذکور گفت و گو کنید. پاسخ به عهده دانش آموز

فعالیت ۲

مشاهده کتاب درسی

به نظر شما آثار کشف شده از آرامگاه شی هوانگ تی چه کمکی به مطالعه و شناخت تاریخ و تمدن چین باستان می کند؟ پاسخ این آثار فرهنگ و آداب و رسوم آن روزها را توصیف می کند و نحوه زندگی و وضع آن زمان را می شناساند.

سؤال ۹ کتاب درسی

در باره چند اختراع مهم چینیان باستان به صورت گروهی تحقیق کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.
پاسخ به عهده دانش آموز

پرسشهای نمونه

سؤال ۸ کتاب درسی

۱- دستاوردهای مهم تمدن سند را فهرست کنید.

پاسخ ۱) شهرهایی بر اساس نقشه دقیق و معماری تقریباً یکسان می‌ساختند. خیابان و معابر با پهنای معین و راست‌گوشه بودند و شهرهایی مانند موهنجودارو و هاراپا بناهای عمومی بعنوان معابد و انبار خله داشتند و مجهز به شبکه فاضلاب بودند. ۲) متکی به کشاورزی محصولاتی چون گندم، جو، پنبه ۳) پرورش دام به ویژه گاو میش ۴) داد و ستد با ایران و بین‌النهرین ۵) آثار هنری، مجسمه و زیورات و...
۲- خاستگاه آیین برهمنی و ویژگی برجسته آن را توضیح دهید.

پاسخ آریاییان هند همانند قوم بزرگ آریایی، خدایانی که مظاهر طبیعت بودند، مانند آسمان، ماه خورشید، باد و آتش و به مرور زمان آیین پیچیده‌ای در هند پیدا شد که به خدایان متعددی که در وداها مورد ستایش قرار گرفته‌اند باور داشت و آداب و مناسک دشواری به پیروان خود از جمله قربانی کردن تحمیل می‌کرد.
۲- نقش شی‌هوانگ‌تی و اهمیت اقدامات او را در تاریخ چین باستان شرح دهید.

پاسخ به معنای امپراتور اول را که پیش از آن مخصوص خدایان و قهرمانان اساطیری بود برای خود برگزید شی‌هوانگ‌تی به منظور تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر سرزمین چین، تشکیلات اناری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه گسترده‌ای از جاده‌ها ساخت. وی همچنین به قصد رونق تجارت، مقیاس وزن‌ها و اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را یکسان نمود یکی دیگر از اقدام‌های مهم وی، تکمیل دیوار بزرگ چین بود فرمانروایان پیش از او برای جلوگیری از هجوم اقوام صحراگرد، قسمت‌هایی از این دیوار را ساخته بودند شی‌هوانگ‌تی بخش‌های مختلف این دیوار را به یکدیگر متصل کرد تا دژی به طول ۲۴۰۰ کیلومتر با ۲۵۰۰۰ برج نگهبانی در مرز شمالی چین شکل بگیرد برای ساخت این دیوار، افراد زیادی به بیگاری گرفته شدند که بسیاری از آن‌ها در حین کار جان سپردند.

۴- سلسله هان، زمینه‌ساز چه تغییر و تحولاتی در چین شد؟

پاسخ کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ پیشرفت نمایی کرد و چینیان به ابداعات و اختراعات مهمی دست زدند و از سمت جنوب و غرب با تمدن‌های دیگر از جمله ایران ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کردند جاده مشهور ابریشم که چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد در این دوره گشایش یافت.

۵- تأثیر اندیشه و تعلیمات کنفوسیوس را بر نظام سیاسی و اجتماعی چین از متن درس استنباط و بیان کنید.
پاسخ کنفوسیوس بیش از هر چیزی به رفتار اخلاقی توجه داشت و درباره دین با خدایان چیزی کم صحبت کرده است. اساس تعالیم او این بود که مردم چطور باید رفتار کنند و حاکمان چگونه رفتار مناسب را در جامعه ترویج دهند. انتخاب مأموران دولتی بر پایه اصول و تعلیمات کنفوسیوس بود که بر اساس توانمندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند. کسانی که داوطلب خدمات دولتی بودند، به منظور اثبات استعداد و صلاحیت خود، می‌بایستی در آزمون‌های مختلفی شرکت کنند.

- ۱- ودا را تعریف کنید و مثال بزنید. **پاسخ:** سروده‌هایی در نیایش و ستایش آفرینش و خدایان را گویند که کهن‌ترین وداها، هریک ودا نام دارد که به زبان سانسکریت که زبان مهاجران آریایی هند بود سروده شده است.
- ۲- عوامل رویگردانی از آیین برهمنی را بیان کنید. **پاسخ:** مناسک طاقث‌فرسا آیین برهمنی موجب رویگردانی برخی از پیروان آن شد. برهمنان به واسطه مقام و موقعیت مذهبی، قدرت و ثروت فراوانی کسب کردند آیین یونانی هم از جمله آیینی بود که در برابر باورهای آمیخته با خرافات و رسوم سخت و کسل‌کننده کیش برهمنی ظهور کرد.
- ۳- نخستین شهرها در نتیجه چه چیزی در چین به وجود آمدند؟ **پاسخ:** در نتیجه مازاد محصولان کشاورزی و دامی، جمعیت منطقه رو به افزایش نهاد و در اواسط هزاره دوم پیش از میلاد، نخستین شهرها به وجود آمدند. این شهرها مرکز داد و ستد با روستاییان و کوچ‌نشینان پیرامون شدند.
- ۴- چین در آغاز شامل ..... بود که به هر قسمت آن جنگاورانی حکومت می‌کردند به تدریج تحت فرمان یک ..... قرار گرفتند. **پاسخ:** دولت - شهر ، دودمان
- ۵- چند مورد از اقدام‌های مؤثر حکومت هان را بیان کنید. **پاسخ:** انتخاب مأموران دولتی بر پایه اصول و تعینات کنفوسیوس بود افراد بر اساس توانمندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی‌های خانوادگی انتخاب می‌شدند. دناوطلبان خدمات دولتی به منظور اثبات استعداد و صلاحیت خود، می‌بایستی در آزمون‌های مختلفی شرکت کنند.

یونان و روم

درسنامه

درسنامه یونان

- ۱) یکی از کتون‌های مهم تمدنی قاره اروپا
- ۲) جنوب‌شبه جزیره بالکان و جزیره‌های مجاور آن در دریاهای مدیترانه و اژه
- ۳) لتگرگه و بندر
- ۴) دولت - شهر { آتن - فعالیت‌های فلسفی، علمی، هنری و زادگاه مردم سالاری
سپارت - نظامی‌گرا و جنگاور
- ۵) تمدن میسوس { جزیره کرت
شاه افسانه‌ای مینوس
دریانوردی
- ۶) جنگ‌های پلوپونزی
- ۷) فرهنگ و تمدن
- ۸) دین - دوازده خدای کوه المپ - رأس آنها (زنوس) خدای آسمان و آذرخش و به طور مثال اتنا (خدا بانوی جرد و محافظ شهر)
- ۹) المپیک - ۴ سال یکبار در دولت - شهر المپیا در ۷۷۶ ق.م
- ۱۰) فلسفه (سقراط، افلاطون، ارسطو)
- ۱۱) علم (بقراط)
- ۱۲) هنر و ادبیات

- (۱) شبیه جزیره ایتالیا در شمال دریای مدیترانه، اکنون شکل گیری تمدن و امپراتوری نیرومندی به نام روم
- (۲) کوه‌های آلپ، مانع طبیعی و گذرگاه‌های فراتر از آن
- (۳) سواحل طولانی مناسب برای کشاورزی
- (۴) کشاورزی و رود تیبر
- (۵) جمهوری روم
- (۶) گسترش‌ناپذیر - بیزانسیوم (قسطنطنیه) استانبول
- (۷) روم شرقی و غربی - روم غربی در ۴۷۵ م نابود شد
- (۸) امپراتوری روم
- (۹) خدایان متعددی داشتند و جشن‌ها و بازی‌های عمومی و مذهبی به احترام و بزرگداشت خدایان برپا می‌کردند (مانند یونانیان)
- (۱۰) برخی باورهای ایران کهن در آن جا رواج داشت (پرستش ایزد مهر و میترا)
- (۱۱) آموختن مسئولیت شهروندی از کودکی
- (۱۲) معماری، مجسمه‌سازی، شبکه جاده‌های قدرتمند و مهندسی
- (۱۳) مسیحیت در زمان امپراتور کونستانتین رونق بی‌سابقه‌ای یافت

۲۰۹

فعالیت ۱

صفحه ۴۴ کتاب درسی

*****

با همفکری، چند تفاوت نظام‌های مردم‌سالاری امروز را با مردم‌سالاری یونان باستان بیان کنید
 پاسخ: در قرن ششم و پنجم قبل از میلاد نوعی مردم‌سالاری در یونان و به ویژه در دولت-شهر آتن شکل گرفت که البته با نظام‌های مردم‌سالاری امروزی تفاوت داشت. در آتن، فقط مردان بالغی که از پدر و مادری آتنی به دنیا آمده بودند و شهروند آنجا محسوب می‌شدند حق رأی داشتند و می‌توانستند در اداره امور دولت-شهر مشارکت کنند. زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آتن که اکثریت جمعیت آن دولت-شهر را تشکیل می‌دادند از حق رأی و شرکت در اداره امور سیاسی محروم بودند ولی در مردم‌سالاری امروزه همه با هم برابرند و حتی زن‌ها هم حق رأی دارند.

فعالیت ۲

صفحه ۵۵ کتاب درسی

*****

با استفاده از نقشه طبیعی کشورهای یونان و ایتالیا، درباره ویژگی‌های جغرافیایی مشترک این کشورها که بر تاریخ و تمدن آنها تأثیرگذار بوده است، با یکدیگر گفت‌وگو کنید. **پاسخ:** به عهده دانش‌آموز.

فعالیت ۳

صفحه ۵۹ کتاب درسی

*****

درباره وضع بردگان و موقعیت اجتماعی آنان در یونان و روم باستان تحقیق کنید و نتیجه آن را گزارش نمایید.
 پاسخ: برده‌داری در یونان، جنگ‌های مداوم در یونان باستان هزاران اسیر جنگی به همراه داشت که به عنوان برده مورد استفاده بودند و برخی بردگان در معادن نقره آتن و اسپارت به کار مشغول بودند. طبق قوانین افلاطون کسی که برده خود را می‌کشت پاک شمرده می‌شد و کسی که برده دیگری را می‌کشت باید بهایش را به صاحب برده می‌داد. هومر گفته بود هر کس به بردگی گرفتار شود زرتیس نیمی از خود او را می‌گیرد. ارسطو بردگان

را پست‌تر و فرومایه‌تر از انسان‌های آزاد دانسته و معتقد بود که آنان برده زاده می‌شوند و برای خودشان بهتر است برده‌زاده شوند. در روم در پایین هرم نظام اجتماعی جامعه رومی بودند که سخت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین کارها را انجام می‌دادند. اسیران جنگی از برده‌ها به شمار می‌رفتند. برده‌ها هیچ‌گونه آزادی و حق انتخابی نداشتند حتی در میان بردگان طبقات مختلف وجود داشت. بعنوان مثال زندگی روزانه یک برده که در معدن‌ها کار می‌کرد از زندگی روزانه برده تحصیل کرده‌ای که به عنوان یک معلم کار می‌کرد بسیار فاصله داشت.

بررسی‌های نمونه

مشق ۴۰ کتاب درسی

۱- تأثیر عوامل جغرافیایی را بر شکل‌گیری دولت شهرهای یونانی بررسی کنید.

پاسخ وضعیت جغرافیایی یونان تأثیر بسزایی در زندگی یونانیان داشته است. بخش وسیعی از یونان را کوه‌های صخره‌ای فراگرفته است که در میان آنها فقط دشت‌های حاصلخیز کوچکی به چشم می‌خورد. در عوض موقعیت شبه‌جزیره‌ای این کشور و برخورداری از سواحل طولانی با خلیج‌ها و بریدگی‌های مناسب برای ایجاد بندرگاه شرایط مناسبی را برای کشتیرانی و دریانوردی فراهم کرده است. حدود ۴۰۰۰ سال پیش، گروه‌هایی از اقوام هند-اروپایی از سمت شمال به یونان مهاجرت کردند. وجود جزیره‌های پراکنده و دیگر عوامل طبیعی که سرزمین یونان را از هم جدا می‌کند، مانع مهمی بر سر راه اتحاد سیاسی و اجتماعی آن کشور در دوره باستان بود و موجب شکل‌گیری دولت-شهرهای مستقل را فراهم آورد. این دولت-شهرها غالباً با یکدیگر در حال رقابت و جنگ چند آتن و اسپارت مهم‌ترین دولت-شهرهای یونانی به شمار می‌رفتند و از دیگر دولت-شهرها تفوق و قدرت بیشتری داشتند. آتن مرکز فعالیت‌های فلسفی، علمی و هنری و نیز زادگاه مردم‌سالاری «دموکراسی» به شمار می‌رفت. اسپارت، جامعه‌ای نظامی‌گرا و جنگاور بود که به امور فرهنگی و هنری چندان علاقه‌ای نداشت.

۲- علل و پیامدهای جنگ‌های پلوپونزی را شرح دهید.

پاسخ پس از پایان جنگ‌های یونان و ایران، دولت-شهر آتن به رهبری پریکلس، سیاستمدار آزادی‌خواه، سرعت در مسیر پیشرفت و توسعه‌طلبی سیاسی و نظامی گام برداشت. در آن زمان دولت-شهرهای محض یونان به دو گروه رقیب و دشمن تبدیل شده بودند که آتن بر یکی و اسپارت بر دیگری فرمان می‌راندند. در قاصه ۴۱ تا ۴۴ ق.م سلسله جنگ‌هایی میان دو گروه رقیب رخ داد که به جنگ‌های پلوپونزی مشهور است. حکومت هخامنشی در جریان این جنگ‌ها به طور پنهانی به اسپارت کمک مالی می‌کرد. جنگ‌های پلوپونزی سرانجام با پیروزی اسپارت پایان یافت. در همان دورانی که دولت-شهرهای یونان سرگرم رقابت و جنگ بودند قدرت جدیدی در مرزهای شمالی یونان یعنی مقدونیه در حال ظهور بود. مقدونیان به زبان یونانی صحبت می‌کردند، اما از زندگی شهری و تمدن توسعه یافته‌ای برخوردار نبودند. فیلیپ دوم، شاه مقدونیه با تشکیل ارتش نیرومند از طوایف جنگجوی مقدونی، دولت-شهرهای خسته و متفرق یونان را مطیع خود کرد و بر این کشور مسلط شد. فیلیپ قصد داشت به ایران نیز حمله کند، اما پیش از آنکه اقدامی انجام دهد، به قتل رسید. اسکندر مقدونی، پسر و جانشین فیلیپ که در محیطی نظامی پرورش یافته بود بسیار شیفته جنگ و فتح سرزمین‌های جدید بود. او پس از شورش یکی از دولت-شهرهای یونانی را فرو نشاند، با سپاهی آماده به قلمرو هخامنشیان هجوم آورد. سپاهیان او در چندین نبرد بر سپاه هخامنشی پیروز شدند و مصر، آسیای صغیر، بین‌النهرین و ایران را فتح کردند. اسکندر سپس به هند نیز لشکرکشی کرد. با فتوحات اسکندر، ارتباط و تعامل فرهنگی میان تمدن‌ها و مردمان قلمرو تحت فرمان او بیشتر شد. پس از مرگ اسکندر، یکی از سرداران او در یونان قدرت را به دست گرفت. حکومت مقدونیان بر یونان تا زمانی که این کشور ضمیمه امپراتوری روم شد، ادامه یافت.

تاریخ
۳
پیشینه
انقلاب
گوناگون
فلسفه
ریاضیات
پدیده
نشانه
اوقات
فیلم
دانش
۴
و
کتاب
اساتذ
مجاز
ریاض
می
داخل
روم
مطالعه
نیست
آشنا
در
«و
انتها
هم
۵
کتاب
پیرو
مثل
معم
بود
بل

پیشرفت‌های چشمگیری کردند در قرن‌های پنجم و چهارم پیش از میلاد، با ظهور فیلسوفان بزرگی مانند سقراط، افلاطون و ارسطو به اوج خود رسید این فیلسوفان با تکیه بر استدلال‌های عقلانی و منطقی درباره موضوع‌های گوناگون فلسفی به بحث و گفت‌وگو پرداختند و برخی از آنان آثار مهمی تألیف کردند. فلسفه یونان تأثیر زیادی بر ریاضی، فیزیک، پزشکی و تاریخ‌نگاری شکوفا شد. دانشمندان یونانی بر اساس روش علمی و با تکیه بر خرد به مطالعه پدیده‌های مختلف می‌پرداختند. سقراط، پزشک نامدار یونانی در عهد باستان که به پدر علم پزشکی معروف است، نشانه‌های بیماری در بیمارانش را به دقت یادداشت می‌کرد و از این اطلاعات برای درمان بیماران دیگر استفاده می‌کرد. او اعتقاد داشت که بیماری‌ها علت‌های طبیعی دارند و مجازات‌هایی نیستند که خدایان فرستاده باشند. فیثاغورث، فیلسوف و ریاضی‌دان مشهور یونانی که در عهد باستان می‌زیست، برخی از اصول هندسه را کشف کرد و امروزه دانش‌آموزان او را با قضیه فیثاغورث به یاد می‌آورند. تاریخ‌نگاری، از دیگر دانش‌های رایج در یونان باستان بود.

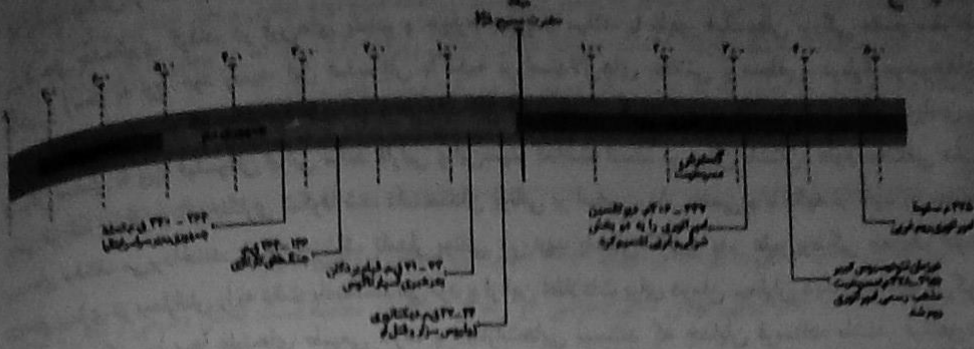
۴- با توجه به مطالب درس‌های ۴، ۵ و ۶، دو تفاوت عمده نظام حکومتی یونان و روم را با شیوه حکومت در مصر و چین باستان بیان کنید.

کتاب پاسخ رومیان با درآمیختن فرهنگ کهن طایفه‌ای و نظام دولت-شهری، جمهوری رم را تأسیس کردند. بر اساس قانون اساسی رم، ساختار حکومت، شامل چند مجلس و شماری مقام‌های اجرایی بود. اشراف به واسطه مجلس سنا و عامة مردم از طریق مجمع نمایندگان خود، در اداره امور کشور مشارکت می‌کردند. ریاست قوه اجرایی به دو کنسول اعطا می‌شد که از میان اعضای سنا برای دوره یکساله، بدون تکرار، انتخاب می‌شدند. وقتی یکی از کنسول‌ها در میدان جنگ، نیروهای جمهوری را هدایت می‌کرد، کنسول دیگر اداره امور داخل را بر عهده می‌گرفت. ارتش روم برای دولت‌مردان رومی عرصه آموزش و اثبات لیاقت بود. هیچ شهروند رومی به منصب دولتی برگزیده نمی‌شد، مگر آنکه در ده نبرد شرکت کرده باشد. با گسترش قلمرو جمهوری رم، معلوم شد که قانون اساسی و نهادهای این جمهوری برای اداره سرزمین‌های پهناور از کارایی لازم برخوردار نیستند. از این رو، در قرن اول قبل از میلاد، جمهوری رم بر اثر رقابت سرداران جاهطلب دچار جنگ داخلی و آشفتگی شد. سرانجام اکتاوین، بر رقیبانش غلبه کرد و تغییراتی در نظام حکومتی جمهوری رم به وجود آورد. در نتیجه این تغییرات، قدرت، قدرت اجرایی در اختیار یک فرد به عنوان شخص اول مملکت قرار گرفت که به «اگوستوس» و بعداً «امپراتور» معروف شد. مجلس سنا نیز به عنوان مجمع اصلی مشورتی باقی ماند و در انتخاب امپراتور، ایفای نقش کرد. به مرور زمان امپراتورها بر اختیارات و قدرت خود افزودند و برخی از آنان همچون پادشاهان مستبد حکومت کردند.

۵- مهم‌ترین دستاوردهای میان رومیان باستان در حوزه معماری و مهندسی چه بود؟

کتاب پاسخ برجسته‌ترین دستاورد هنری تمدن روم، در معماری و مجسمه‌سازی تبلور یافت. رومیان به افتخار پیروزی‌های نظامی خود بناهای یادبود زیادی را برپا کردند. آنان همچنین در رم و دیگر شهرهای قلمروی امپراتوری مثل ایتالیه، دمشق، اسکندریه، آتن و ماری، ساختمان‌های عمومی فراوان ساختند که حکایت از مهارت در معماری و طراحی در مهندسی دارد. یکی دیگر از دستاوردهای مهم تمدن روم، ایجاد شبکه پیشرفته‌ای از جاده‌ها بود. مهندسان و کارگران رومی برای احداث جاده‌های سنگ‌فرش شده، دامنه تپه‌ها را می‌بریدند، تونل می‌کنند، پل می‌ساختند و باتلاق‌ها را پر می‌کردند. بسیاری از این جاده‌ها تا قرن‌ها مورد استفاده بود.

۶- بر اساس نمودار خط زمان، مراحل تأسیس و گسترش امپراتوری روم باستان را به ترتیب بیان کنید.

فصل ۳ ایران در عصر باستان، سرآغاز هویت ایرانی

درس هفتم مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

خلاصه درس

(۱) آگاهی تاریخی آمیخته با افسانه، شاهنامه فردوسی و... ساسانیان، اشکانیان، کیانیان، پیشدادیان (۲) آگاهی تاریخی متکی به پژوهش و کاوش‌های جدید	پیشینه پژوهش در تاریخ ایران و باستان
(۱) تمایل و علاقه اروپاییان برای مسافرت به ایران در دوره صفویه (۲) هردوت (پدر علم تاریخ) (۳) گسترش روابط سیاسی و اجتماعی و اقتصادی دوره قاجاریه یا سایر کشورها (۴) خواندن خط میخی (سنگ‌نوشته داریوش هخامنشی) (۵) انحصار حفاری فرانسه (۶) ارزنت هرتسفلد آلمانی و آرتور پوپ آمریکایی	پیشینه تحقیقات جدید درباره تاریخ ایران باستان
غیر نوشتاری سنگ‌نوشته‌ها سالنامه گل‌نوشته کتاب	دست اول یا اصلی نوشتاری
پنج ستون از بیستون ← گزارش تاریخی خدای نامه ← افسانه و قصه	دست دوم یا فرعی

فعالیت ۱

*****

به پنج گروه تقسیم شوید و هر گروه با استفاده از مجموعه لصفه‌های شاهنامه، یکی از داستان‌های زیر را خلاصه و گزارش آن را در کلاس بخوانید و بگویید هر یک از این داستان‌ها، متعلق به کدام یک از دوره‌های نمودار بالا است. ۱) داستان جمشید ۲) داستان ضحاک ماردوش ۳) داستان کاوه آهنگر ۴) داستان سیاوش ۵) داستان رستم و سهراب **پاسخ:** به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۲

*****

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه درباره زندگی‌نامه، آثار و خدمات علمی برجسته باستان‌شناسان زیر اطلاعاتی را در قالب پاورپوینت گردآوری و به کلاس ارائه نمایید. ۱) عزت‌الله نکهبان ۲) عیسی بهنام ۳) علی سامی ۴) یوسف مجیدزاده ۵) صادق ملک شهمیرزادی **پاسخ:** به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۳

*****

نمودار صفحه ۶۲ را با نمودار زیر مقایسه و تفاوت‌های آن‌ها را بیان کنید.

پیشدادیان	کیانیان	اشکانیان	ساسانیان
-----------	---------	----------	----------

دوران تاریخی (از ۵ هزار سال پیش تاکنون)

دوران پیش از تاریخ	دوران پیش آریایی	دوران حکومت آریاییان
(از حدود ۱ میلیون تا ۵ هزار سال پیش)	۳۰۰۰ ق.م تا حدود ۷۰۰ ق.م	(۷۰۰ ق.م تا ۶۵۱ م)
	ایلان	ساسانیان اشکانیان هخامنشیان ماد

پاسخ: نمودار صفحه ۶۲ در کل فقط ۴ دوره برای ایران باستان قائل بود ولی نمودار بالا، دوران تاریخی و پیش از تاریخ را بیان می‌کند و تقسیم‌بندی دوران تاریخی به دو گروه حکومت آریاییان و پیش آریایی نشان می‌دهد که هر یک به گروه‌هایی تقسیم شده‌اند.

فعالیت ۴

*****

الف) به نظر شما چرا آثار و اشیای متعلق به دوران پیش از تاریخ، نقشی کلیدی در شناخت این دوره دارند؟ **پاسخ:** در دوران پیش از تاریخ به دلیل عدم اختراع خط، اطلاعات مستند و جامعی موجود نمی‌باشد به همین دلیل آثار و اشیاء متعلق به آن دوران تنها مستندات و مدارک شناخت دوران پیش از تاریخ می‌باشند.
ب) به تصویر آثار و بناهای بالا به دقت نگاه کنید و با راهنمایی دبیر خود بگویید این آثار و بناها، حاوی چه اطلاعاتی درباره گذشته هستند؟ **پاسخ:** به عهده دانش‌آموز
پ) اشیاء و ابزارهای باستانی چه اطلاعاتی درباره سازندگان و استفاده‌کنندگان این آثار در اختیار محققان قرار می‌دهند؟ **پاسخ:** آگاهی در رابطه با علوم و فنون گذشته برای ساخت وسایل و نشاندن آداب و رسوم و اعتقادات با توجه به نقاشی‌های روی ظروف و نوع نیاز متداول آن دوره می‌باشد.

مباحثات ۱

با توجه به روشنی که میان ایران با یونان و روم در دوران باستان وجود داشته است، استدلال کنید که چرا تاریخ مورخ و معاصر بوده تمام نوشته‌های مورخان یونانی و رومی درباره ایران را می‌خواند و چرا باید بود؟
 که پاسخ به سبب حاشیه‌های بی‌دریغ و تراغ و دشمنی به دلیل غرض‌آلودگی‌ها موجب تعریف تاریخ می‌شود.

مباحثات ۲

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود هر گروه پنج منبع دست دوم یکی از دوران‌های باستان شناسی و هر چند سخن معرفی نماید. آنگاه دوران پیش از تاریخ ایران، دوران اسلام و عهد پهلوی را با هم مقایسه کنید. با دوران اسلامی، با دوران اشکانی، با دوران ساسانیان که پاسخ به عهد پهلوی داشته‌اند.

پرسش‌های نمونه

۱- اروپاییان تا دوست سال پیش چه نوعی از تاریخ دوره باستان خود داشتند؟
 که پاسخ کلی و عمومی که ایراتیل از دیوار کهن تاریخ و تمدن خود داشتند به مراتب متفاوت از آنچه شناختی بود که امروزه وجود دارد تا آن زمان مورخان ایرانی بر پایه ترجمه‌های نامطمئن متون یونانی و رومی و دست‌نویس‌های شاهنامه فرعونیه، تاریخ ایران در عصر باستان را می‌چشمند. هر واقع نوشته‌های تاریخی از قلمرو و اهمیت بود این مورخان، تاریخ عصر باستان را به چهار دوره تقسیم می‌کردند: مطالب موجود به سلسله‌های پیشدادیان و کیانیان آمیخته با قلم‌های کهن چون درباره اشکانیان مطالب بسیار کم و محدود به حدی اسی بود و بی در خصوص ساسانیان اطلاعات و آگاهی تاریخی قابل توجهی وجود داشت.

۲- چه عواملی شناخت تاریخی نسبت به ایران باستان را در دو قرن اخیر متحول کرده است؟
 که پاسخ در دوره صفویه تاایل و علاقه اروپاییان برای مسافرت به کشور ما و شناخت تاریخ و فرهنگ آن می‌باشد. در آن زمان نویسندگان و محققان اروپایی به واسطه نوشته‌های هرودت و سایر مورخان یونانی و رومی عهد باستان، آثار و آگاهی قابل توجهی درباره سلسله‌ها و شاهان ایران در دوره باستان در اختیار داشتند. همین دلیل برخی از جهانگردان اروپایی که در دوران فرمانروایی صفویان به ایران آمدند، با کنج‌کوی رمانتیک و جوی شاد و آثار تاریخی دوره هخامنشی به خصوص در فارس بودند. تعدادی از این جهانگردان اقدام به کشف آثار و تصویر از آثار مکانیک کردند. با گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا در دوره قاجار به اروپا بیشتر به عنوان جهانگرد بازرگان، سفیر، باستان‌شناس و... به کشور ما آمدند و روز به روز بر تعداد بازدیدکنندگان خارجی از آثار و مکان‌های تاریخی به خصوص تخت جمشید، پاسارگاد و شوش افزوده شد. همین گروه که کارهای

در این زمینه انجام دادند و آثار و آگاهی قابل توجهی درباره سلسله‌ها و شاهان ایران در دوره باستان در اختیار داشتند. همین دلیل برخی از جهانگردان اروپایی که در دوران فرمانروایی صفویان به ایران آمدند، با کنج‌کوی رمانتیک و جوی شاد و آثار تاریخی دوره هخامنشی به خصوص در فارس بودند. تعدادی از این جهانگردان اقدام به کشف آثار و تصویر از آثار مکانیک کردند. با گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا در دوره قاجار به اروپا بیشتر به عنوان جهانگرد بازرگان، سفیر، باستان‌شناس و... به کشور ما آمدند و روز به روز بر تعداد بازدیدکنندگان خارجی از آثار و مکان‌های تاریخی به خصوص تخت جمشید، پاسارگاد و شوش افزوده شد. همین گروه که کارهای

برای انجام کاوش‌های باستان‌شناسی در ایران فراهم آمد. یک افسر انگلیسی به نام سرهبری راولینسون موفق به خواندن خط میخی شد و سنگ‌نوشته‌های داریوش هخامنشی را در بیستون ترجمه کرد. با خوانده شدن خط میخی علاقه اروپاییان به فعالیت‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر شد و دولت فرانسه اجازه حفاری و سپس امتیاز انحصاری کاوش‌های باستانی را در سرانسر ایران به دست آورد. پس از آن بود که باستان‌شناسی از فرانسه به کشور ما آمدند و در محوطه باستانی شوش به حفاری و کاوش مشغول شدند. باستان‌شناسان برجسته‌ای از کشورهای مختلف مانند ارنست هرتسفلد آلمانی و آرتور بوپ آمریکایی شروع به فعالیت نمودند و دامنه کاوش‌های باستان‌شناسی وسیع‌تر شد. به تدریج از باستان‌شناسان زبده ایرانی پرورش یافتند و شروع به کار کردند.

۲- سه مورد از نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید را درباره تاریخ ایران در عصر باستان توضیح دهید.

پاسخ: سلسله‌های پادشاهی مادی تا ساسانیان بهتر و بیشتر شناخته شوند و امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه، تا حدودی فراهم آمد. کاوش‌های باستان‌شناسی و پژوهش‌های جدید همچنین نشان داد که چندین هزار سال پیش از مهاجرت اقوام آریایی، ساکنان فلات ایران به یک جانشینی و کشاورزی روی آورده و تمدن نسبتاً پیشرفته‌ای را بنیاد نهاده بودند. یکی دیگر از نتایج تحقیقات در قرن گذشته، تقسیم‌بندی جدیدی بود که مورخان از تاریخ در دوره باستان ارائه کردند.

۴- پنج مورد از منابع غیرنوشته‌ای تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید.

پاسخ: این دسته از منابع، شامل تمامی آثار مادی و دست‌ساخته‌هایی می‌شود که از ایرانیان باستان بر جای مانده است. ابزارها، ظروف، اشیاء و بقایای بناهای مختلف مانند کاخ‌ها، آتشکده‌ها، پل‌ها، آبنماها، کاروانسراها و... که از روزگار ایران باستان باقی مانده است، منبع دست اول برای پژوهش در آن دوره به حساب می‌آیند. این منابع، حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران باستان هستند و ابعاد مختلف دانش، فنون، مهارت‌ها و خلاقیت‌های ایرانیان را در این عصر آشکار می‌نمایند.

۵- وضعیت تاریخ‌نگاری ایرانیان در دوران باستان را بررسی و تحلیل کنید. اگرچه ایرانیان در عصر باستان همچون یونانیان و رومیان در نوشتن کتاب‌های تاریخی موفق نبودند، اما شواهد و قراین زیادی وجود دارد که تست و ضبط وقایع و حوادث مهم، مورد توجه بوده است و دبیران مخصوصی به کار اشتغال داشتند. بنابراین، در ایران باستان، هر چند وضعیت تاریخ‌نگاری مانند یونان و روم مطلوب نبوده و مورخان بزرگی یا به عرصه نگاشت‌هاستند، اما به گفته هروودت، ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده‌اند. شاید یکی از دلایل ضعف تاریخ‌نگاری در آن دوره، این باشد که سنت شفاهی، بسیار مقبول‌تر و پست‌دیده‌تر از سنت کتبت بوده است.

سپیده دم تمدن ایرانی

درس هشتم

فلات ایران

- ۱) از شمال به دریای مازندران و دریاچه اورال
- ۲) از غرب به جلگه بین‌النهرین
- ۳) از جنوب به خلیج فارس
- ۴) از شرق به جلگه سند
- ۵) کوه‌ها و رشته کوه‌های بزرگ
- ۶) دشت و جلگه با آب و هوای متفاوت

نقشه

مقایسه

الف) چه

پاسخ

کشور

عوامل

پاسخ

خود

ب) سکونت

مشخص

نم

تصویر

ابزار

نظر

شما

عل

مؤثر

تر

در

آمد

پاسخ

این

تصاویر

پاسخ

اع

با

توجه

به

نو

تصاویر

بالاتر

با

راهنمای

الف) پاسخ

آثار

ب) مشهور

ترین

پاسخ

خبر

ب) تصویر

بالا

ک

- ۱) مهاجرت گروه‌هایی از جمعیت‌های انسانی از آفریقا و آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قاره هند
- ۲) کهن‌ترین نشانه و آثار بستر کشف رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی
- ۳) ۱ میلیون سال قدمت ابزارهای سنگی
- ۴) غارها و دشت‌ها و نواحی پایکوهی جولانگاهی برای انسان‌ها در پی شکار و گردآوری مواد غذایی

کهن‌ترین ساکنان فلات ایران

- ۱) چغاگلان در شهرستان مهران (نخستین مردمان جهان)
  - کشف گندم و جو
  - اهلی کردن جانوران بزرگ

- ۲) سفالگری
  - ۶ هزار سال پیش اختراع چرخ سفال بود
  - مشتری ظروف سفالی سرزمین‌های دیگر از جمله بین‌النهرین

- ۳) فلزکاری
  - چکش کاری بر روی رگه‌های طبیعی مس
  - شهاد، تل ابلیس و تپه بچی، تپه زاغه در قزوین
  - آمیختن مس و قلع ← مفرغ‌های لرستان

نخستین روستاها و شهرها

- ۴) خانه‌سازی
  - کلبه‌های ته چندان مقاوم از سنگ و چوب و شاخ و برگ درختان
  - گل و سنگ و خشت بناهای محکم‌تر ساختند
  - سقف خانه‌ها را با تیرهای چوبی و سطح دیوارها را با کاهگل می‌پوشاندند

- ۵) شوش و چغامیش در خوزستان / شهاد و جیرفت در کرمان
- شهر سوخته در سیستان و سیکل در کاشان از جمله نخستین شهرها بودند

دوران تاریخی

- ۱) شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی بود.
- ۲) شوش در مرکز جلگه خوزستان پایتخت ایلام بود.

- ۳) شکوفایی اقتصادی
  - سفالگری
  - فلزکاری
  - بافتندگی

تمدن ایلام

- ۴) آشنان یا آنزان پایتخت پس از یورش ایلامیان
- ۵) سیمش ← خرم آباد کنونی
- ۶) پیشرفت معماری ← ساخت بنا با آجر ← معبد چغازنبیل
- ۷) دین و اعتقاد به چند خدایی (اینشوشیناک به معنی خدای شهر شوش)
- ۸) مقام و منزلت والای زن و موقعیت اجتماعی ممتاز آنان

فعالیت ۱

صفحه ۷۱ کتاب درسی

*****

نقشه محوطه‌های باستانی در صفحه ۷۱ را با نقشه کنونی پراکندگی روستاها و شهرها در ایران مقایسه کنید و بگویید:

الف) چه نسبتی میان پراکندگی محوطه‌های باستانی، با پراکندگی روستاها و شهرها در زمان حال وجود دارد؟
 ب) پاسخ: در زمان باستان سکونتگاه‌ها اغلب در غرب و شمال غرب و کمی هم جنوب بودند ولی امروز در تمام کشور پخش شده‌اند.

ج) عوامل جغرافیایی و به ویژه آب و هوا، چه نقشی در پراکندگی محوطه‌های باستانی داشته است؟
 د) پاسخ: عواملی چون دریاها و راه‌های ارتباطی دریاها و کوهستان‌ها و رودها، بیشتر سکونتگاه‌ها را به سمت خود جذب کرده است و عوامل آب و هوایی به ویژه آب و هوای کوهستانی و سواحل نقش بسیار بالایی داشتند.
 ه) سکونتگاه‌های باستانی استان محل زندگی و یا یکی از استان‌های هم‌جوار خود را بر روی نقشه مشخص نمایید.
 ز) پاسخ: به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۲

صفحه ۷۳ کتاب درسی

*****

تصویر ابزارهای سنگی صفحه قبل را به دقت ملاحظه کنید و بگویید ابزارهای هر دوره چه تغییری کرده‌اند؟ به نظر شما علت این تغییر چه بوده است؟
 ب) پاسخ: در هر دوره نسبت به دوره قبل به صورت کاربردی‌تر و مؤثرتر درآمده است و دلیل آن تغییر نیاز یا کاربری بودن نیاز است.

فعالیت ۳

صفحه ۷۳ کتاب درسی

*****

به تصاویر ظروف سفالی بالا و نیز تصاویر دیگر از ظروف سفالی دوره پیش از تاریخ که دبیر محترم به شما نشان می‌دهد به دقت توجه کنید و بگویید: الف) چه نوع تصاویری بر روی ظروف سفالی نقاشی شده است؟
 ب) پاسخ: اغلب حیوانات

ج) این تصاویر از چه جهاتی به باستان‌شناسان در تحلیل زندگی مردمان پیش از تاریخ کمک می‌کند؟ (دو مورد ذکر کنید)
 د) پاسخ: اعتقادات و آداب و رسوم با توجه به نقاشی‌ها
 ه) با توجه به نوع و اندازه ظروف و جنس و شکل: نوع ابزارالات و نیازهای زمان و استفاده از آن‌ها

فعالیت ۴

صفحه ۷۵ کتاب درسی

*****

الف) با راهنمایی دبیر خود، تحقیق کنید که چرا شهر سوخته به این نام معروف شده است؟
 ب) پاسخ: آثار باقی‌مانده از آتش‌سوزی هنوز در آن دیده می‌شود.
 ج) مشهورترین کشفیات باستان‌شناسی این شهر چه بوده است؟
 د) پاسخ: خمیرگیر - ۵۰۰ ساله - گردنبند و...
 ه) تصویر بالا کدام بخش از بخش‌های پنج‌گانه شهر سوخته را نشان می‌دهد؟
 ز) پاسخ: گورستان‌ها

شهرهای قلمرو ایلام را با توجه به نقشه صفحه ۷۶ فهرست نمایید. که پاسخ به عهده دانش‌آموز

۱- موقعیت جغرافیایی فلات ایران از چه جهاتی بر وضعیت تاریخ و تمدن در ایران تأثیر گذار بوده است.

که پاسخ موقعیت جغرافیایی فلات ایران نیز تأثیر زیادی بر تاریخ و تمدن آن داشته است. ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غربی آسیا، پل ارتباطی میان شرق و غرب جهان باستان محسوب می‌شد. در عصر باستان، مهم‌ترین راه‌های زمینی و دریایی که تمدن‌ها و کشورهای بزرگ را به یکدیگر متصل می‌کردند، از میهن ما می‌گذشتند و خلیج فارس و دریای مکران نقش مهمی در برقراری ارتباط تجاری سیاسی نظامی و فرهنگی میان سرزمین‌های دور و نزدیک جهان آن روز داشتند. چنین موقعیت جغرافیایی ایران را به کانون مبادلات فرهنگی، هنری و اقتصادی جهان باستان تبدیل کرده و موجب شده بود که ایرانیان نقش فعال و مؤثری در انتشار و گسترش فرهنگ و تمدن به عهده گیرند. از سوی دیگر، کشور ما به خاطر موقعیت جغرافیایی خود، پیاپی در معرض مهاجرت‌ها و هجوم اقوام مختلف و حمله‌های نظامی حکومت‌های خارجی قرار داشت. این مهاجرت‌ها و هجوم‌ها تأثیر فوق‌العاده‌ای بر جنبه‌های گوناگون زندگی سیاسی، اجتماعی، فکری فرهنگی و اقتصادی ایرانیان در طول تاریخ گذشته است.

۲- مهم‌ترین دستاوردهای ساکنان فلات ایران در دوران پیش از تاریخ در زمینه‌های سفالگری و فلزکاری چه بوده است؟

که پاسخ ۱) سفالگری: مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش در ساختن ظروف و ابزارهای سفالی بیشتر قابل توجهی یافتند. اما با اختراع چرخ سفال در ۶ هزار سال پیش، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی ساده و نقش‌دار متنوعی از سکونتگاه‌های باستانی ایران به دست آمده است. این ظروف در سرزمین‌های دیگر از جمله بین‌النهرین مشتریان فراوانی داشتند.

۲) فلزکاری: یافته‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش با چکش‌کاری بر روی رگه‌های طبیعی مس، برخی ابزارها به ویژه زیورآلات مسی می‌ساختند. بقایای کوره‌های ذوب و قالب‌گیری مس در برخی سکونتگاه‌های کهن مانند شهداد، تل ابلیس و تپه یحیی در استان کرمان و تپه زانگه در قزوین بیانگر آن است که در حدود ۵ تا ۷ هزار سال پیش ساکنان این سکونتگاه‌ها به فنون ذوب و قالب‌گیری مس دست یافته بودند. آثاری از معدن بزرگ مس در شهرستان بافت در استان کرمان نیز کشف شده است. یکی دیگر از دستاوردهای صنعت فلزکاری ساکنان فلات ایران ساخت اشیاء و ابزارهای مفرغی از طریق آمیختن مس با منه قلع بود. مفرغ‌های لرستان، بهترین نمونه از صنعت و هنر فلزکاری ایران به شمار می‌روند. اشیاء و ظروف سنگ صابونی، یکی دیگر از مصنوعات است که توسط مردم برخی از سکونتگاه‌های کهن به ویژه جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان، با مهارت و ظرافت تمام ساخته می‌شد. شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های مذکور از مراکز عمده تولید و صدور سنگ صابون به مناطق دور و نزدیک بوده‌اند.

۲- چرا نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران زودتر از دیگر نواحی وارد دوره تاریخی شدند؟
 پاسخ: با روی آوردن گروه‌هایی از مردم به کشاورزی و دامپروری، به تدریج سکونتگاه‌ها و روستاهایی نخست در غرب و سپس در دیگر مناطق ایران پدید آمد. ساکنان این سکونتگاه‌ها با گسترش و پیشرفت مهارت‌های برسازی‌شان، علاوه بر آن که فعالیت‌های کشاورزی و دامداری خود را گسترش بخشیدند، در زمینه صنایع و هنرهای نوآزمونی مانند سفالگری، فلزکاری، بافندگی، خانه‌سازی نیز به پیشرفت‌ها و موقعیت‌های چشمگیری دست یافتند.
 ۳- چگونه تأسیس حکومت ایلام را توضیح دهید.

پاسخ: دوران تاریخی فلات ایران با تاریخ ایلام که اطلاعات مکتوبی درباره آن وجود دارد، آغاز می‌شود. سرزمین اصلی ایلامیان شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی بود. از آنجا که اقتصاد بین‌النهرین نیازمند منابع طبیعی و معدنی فلات ایران بود، فرمانروایان سومری و اکدی بهایی به سرزمین ایلامی‌ها لشکرکشی می‌کردند. این تاخت و نازها، سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند حکومت و تمدن ایلام، همواره با همسایگان بین‌النهرین خود مانند سومریان، اکدی‌ها، بابلیان و آشوریان ارتباط تنگاتنگ سیاسی، فرهنگی و تجاری داشته. قلمرو ایلام بارها مورد هجوم سپاهیان بین‌النهرین قرار گرفت و استقلال خود را از دست داد اما ایلامیان دوباره قدرت می‌گرفتند پادشاهان ایلام نیز هرگاه فرصتی به دست می‌آوردند به بین‌النهرین لشکرکشی می‌کردند. ایلام همچنین با دیگر مناطق فلات ایران و سرزمین‌های مجاور آن مانند آسیای صغیر و هند، روابط تجاری داشت. تماس‌ها و ارتباط‌های سیاسی و تجاری موجب شکل‌گیری روابط فرهنگی میان این سرزمین‌ها شد و دین، فرهنگ، خط و زبان آن‌ها را تحت تأثیر قرار داد.
 ۵- وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید.

پاسخ: ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می‌خواستند به عقیده مردمان ایلام قدیم خدایان دارای نیروی ماوراء طبیعی بودند که آنان را بر انجام هر کاری قادر و توانا می‌ساخت.

ورود آریایی‌ها تا پایان هخامنشیان

درس نهم

خلاصه درس

- واژه ایران از واژه آریایی گرفته شده است و به معنی سرزمین آریاییان است.
- آریایی به معنی شریف و آزاده است → ایران به معنی سرزمین مردمان شریف و آزاده
- مادها ← نخستین حکومت آریایی‌ها
  - پارس‌ها
  - پارت‌ها
- پیشدادیان و کیانیان به ترتیب نخستین و دومین سلسله پادشاهی آریایی‌ها
  - (۱) بنیان‌گذار نخستین حکومت آریایی‌ها
  - (۲) حملات مکرر آشوری‌ها موجب اتحاد قبایل ماد شد.
  - (۳) دهموک (دپاکو) به اشتباه گفته می‌شود) پادشاه مادها برگزیده شد.
  - (۴) هگمتانه با اکباتان مرکز حکومت بود.
  - (۵) اوج قدرت در زمان هووخشتر سومین پادشاه → تشکیل سپاه منظم
  - (۶) آلتیباک: پسر و جانشین هووخشتر موجب سقوط حکومت ماد توسط مردم و کوروش هخامنشی شد.

تاریخ

با توجه

و ایران

با توجه

به

نمی‌خوا

با استقا

توسیم

توسیم

توسیم

چه عا

که پاس

استقرار

نیرومندی

سرزمین

اتحاد قبا

اشتیاه دیا

مرکز حکو

۲- اهمیت

که پاس

۵۳۹ ق.م.ا

به شمار می

بناها و پرست

با سرزمین‌ها

۳- چرا مور

که پاس

تعدادی از

(۱) بزرگترین حکومت عصر باستان

(۲) هخامنش جد کوروش کبیر (هخامنش رئیس قبیله پاسارگاد) بود.

(۳) انشان (آران)

(۴) کوروش (کوروش دوم) استیاگ را شکست و حکومت هخامنشیان را تأسیس کرد.

(۵) حمله به لیدی و تصرف شهر تروتمند سارد

(۶) با یونان همسایه شد.

(۷) فتح مسالمت‌آمیز بابل (انسانی‌ترین و شکوهمندترین فتوحات تاریخ جهان)

(۸) منشور کوروش - ماجرای فتح صلح‌آمیز بابل به زبان بابلی بر لوحی استوانه‌ای از جنس گچ بود.

(۹) بابل و بین‌النهرین و سوریه و فلسطین و فنیقیه (لبنان امروزی) تحت فرمان هخامنشیان بود.

(۱۰) کوروش شکل جدیدی از فرمانروایی را بر جهان معرفی کرد.

(۱۱) داریوش یکم اصول و شیوه‌ای از حکومت‌داری بنا نهاد که تا قرن‌ها بعد پابرجا بود.

(۱۲) داریوش سوم - حمله اسکندر باعث سقوط هخامنشیان شد.

(۱۳) آریوبرزن سردار شجاع ایرانی که در مقابل اسکندر ایستاد.

(۱۴) ایرانیان را به تأثیرگذارترین مردم در جهان متمدن و شناخته شده آن روزگار تبدیل کرد.

هخامنشیان

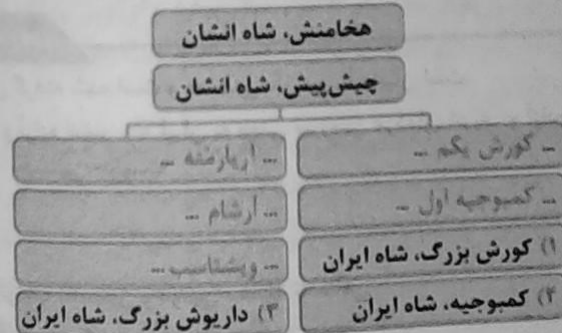
فعالیت ۱

صفحه ۸۳ کتاب درسی

*****

۱- مآخذ متن‌های شماره ۱ و ۲، جزو منابع دست اول تاریخ ایران باستان است یا منابع دست دوم؟ چرا؟
 که پاسخ: منابع دست اول چون دقیقاً از همان زمان هستند و از کسی نقل نشده‌اند و وضع آن زمان را بیان می‌کند.
 ب) با توجه به متن‌های صفحه قبل، شجره‌نامه کوروش و داریوش هخامنشی را کامل کنید.

که پاسخ

فعالیت ۲

صفحه ۸۴ کتاب درسی

*****

متن‌های زیر را بخوانید و احساس و درک خود را از شخصیت و اندیشه آشوربانیپال و کوروش بزرگ در دست‌سطر بنویسید.

که پاسخ: به عهده دانش‌آموز.

صفحه ۸۷ کتاب درسی

*****

با توجه به مطالبی که در درس ۶ راجع به دولت-شهرهای یونانی خواندید، درباره علل و عوامل جنگ‌های یونان و ایران در دوره هخامنشیان با هم گفت‌وگو کنید. **پاسخ** به عهده دانش‌آموز.

صفحه ۸۸ کتاب درسی

*****

الف) منظور نویسنده از اصطلاح اسلحه طلایی چیست؟ **پاسخ** به عهده دانش‌آموز.
ب) به نظر شما چرا با وجود حمایت حکومت هخامنشی از اسب‌ارت در جنگ‌های پلوپونزی، ایرانیان نمی‌خواستند این جنگ‌ها غالب و مغلوبی داشته باشد؟

پاسخ زیرا این، خود جنگ‌های بعدی را از طرف مغلوب یا غالب انجام می‌شد و ادامه می‌یافت.

صفحه ۸۸ کتاب درسی

*****

با استفاده از جدول شاهان هخامنشی که دبیر محترم شما قرار می‌دهد، نمودار خط زمان دوران هخامنشی را ترسیم نمایید. **پاسخ** به عهده دانش‌آموز.

صفحه ۸۹ کتاب درسی

*****

۱- چه عاملی زمینه‌ساز اتحاد قبایل پراکنده مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟

پاسخ قبایل گوناگون ماد از جمله اقوام آریایی بودند که در بخش وسیعی از مناطق غربی و مرکزی ایران استقرار یافتند و در کنار بومیان ساکن این مناطق به زندگی پرداختند. آشور در آن زمان حکومت نسطا نیرومندی در شمال بین‌النهرین بود که برای به دست آوردن فلزات، سنگ‌های قیمتی و غنایم دیگر، دائماً به سرزمین‌های همسایه، از جمله نواحی غربی ایران هجوم می‌آورد. یورش‌ها و غارت‌گرهای پیاپی آشوریان، زمینه اتحاد قبایل پراکنده ماد را فراهم آورد. از این رو، رؤسای این قبایل، یکی از بزرگان مادی به نام ذهیوک که به اشتباه دی‌اکو می‌خوانند، را به پادشاهی برگزیدند. ذهیوک شهر هگمتانه یا اکباتان (همدان امروزی) را بنا کرد و مرکز حکومت خود قرار داد.

۲- اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید.

پاسخ یکی از انسانی‌ترین و شکوهمندترین فتوحات تاریخ جهان، فتح مسالمت‌آمیز بابل توسط کوروش بزرگ در سال ۵۳۹ ق.م است. مؤسس سلسله هخامنشی بدون جنگ و خونریزی وارد بابل شد. بابل یکی از بزرگترین شهرهای آن روزگار به شمار می‌رفت و مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون در آنجا می‌زیستند. این شهر از نظر داشتن بناها و پرستشگاه‌های باشکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و در اختیار داشتن راه‌های ارتباطی با سرزمین‌های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و تسلط بر آن برای هر فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود.

۳- چرا موزخان و پژوهشگران، اهمیت فوق‌العاده‌ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران، قائل هستند؟

پاسخ پس از مرگ مشکوک کمبوجیه، داریوش یکم که از شاخه دیگر خاندان هخامنشی بود با همراهی تعدادی از سران خاندان‌های بزرگ پارسی، گنومات مَنگ و دیگر شورشیان و مدعیان قدرت را سرکوب کرد و بر تخت

شاهی نشست. داریوش بزرگ پس از فرونشاندن شورش‌های داخلی و برقراری آرامش و امنیت در سرزمین شاهنشاهی هخامنشی، به شرق لشکرکشی کرد و قسمت‌هایی از غرب و شمال غرب هند را به قلمرو خود افزود. همچنین به منظور دفع حملات قبایل صحراگرد سکایی، به مناطق دوردستی در شمال دریای سیاه و جنوب روسیه کنونی لشکرکشی کرد. اهمیت و شهرت فوق‌العاده داریوش بزرگ در تاریخ ایران به خاطر اقدامات اساسی و کم‌نظیری بود که برای ایجاد تشکیلات نوین اداری، نظامی و اقتصادی، انجام داد. تأسیس سپاه جاویدان احداد جاده شاهی و برپایی کاخ‌ها و بناهای مجلل، به ویژه در شوش و تخت جمشید، از جمله اقدام‌های مهم این پادشاه بزرگ است. در واقع داریوش، اصول و شیوه‌های از کشورداری را بنیاد نهاد که نه تنها در دوره هخامنشیان بلکه قرن‌ها بعد، همچنان پابرجا بود و زمینه رونق اقتصادی و شکوفایی تمدن ایران را فراهم آورد.

۴- به نظر شما، ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی- نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟

کتاب پاسخ: اگرچه هخامنشیان از لشکرکشی به یونان، موفقیت نظامی چندانی به دست نیاوردند، اما دولت- شهرهای یونانی تا زمان تسلط مقدونیان بر آن کشور، همچنان حکومت ایران را به عنوان بزرگ‌ترین قدرت جهانی شناختند و به آن احترام می‌گذاشتند. حکومت هخامنشی نیز نقش فعالی را در روابط دولت- شهرهای یونانی، به خصوص در جریان جنگ‌های پلوپونزی ایفا کرد. داریوش سوم، سلسله هخامنشی به پایان رساند. میراث و یادگارهای هخامنشیان در آیین کشورداری و فنون سیاست، شیوه‌های عمرانی، اقتصادی و تجاری ساخت بناهای باشکوه، ابداع هنرهای جهانی و مداراجویی فرهنگی و دینی در تاریخ ایران و جهان فراموش‌اند هخامنشیان. ایران را به نخستین حکومت بزرگ جهانی تبدیل کردند. به واسطه تدبیر و سیاست نظیر هخامنشی بود که ایرانیان به تأثیرگذارترین مردم در جهان متمدن و شناخته شده آن روزگار تبدیل شدند.

۵- با مرور متن درس، منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران باستان را که در این درس به آنها اشاره شده است، فهرست کنید.

کتاب پاسخ: (۱) کتبه بیستون (۲) منشور کوروش (۳) تاریخ مردم ایران قبل از اسلام

اشکانیان و ساسانیان

درس دوم

خلاصه درس

- اسکندر با قساوت و خشونت، ایران را تحت سلطه خود درآورد. بلافاصله پس از مرگ وی جنگ‌های دامی میان سردارانش برای دست گرفتن قدرت آغاز شد.

(۱) سلوکوس بر بین‌النهرین و آسیای صغیر و سوریه و فلات ایران

(۲) نیکاتور خود را (فانج) می‌خواند.

(۳) سلوکیه (پایتخت اول)

(۴) اناطلیه در شمال سوریه (پایتخت دوم) براساس معماری‌های یونانی برپا شدند.

(۵) هیچ‌گاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی با اقوام ایرانی را در قلمرو خود ایجاد کنند و فرهنگ نتوانست در ایران گسترش و نفوذ عمیق پیدا کند.

سلوکیان

- ۱۱) ارشک از قبیله پرنی یا آپرنی
- ۱۲) پارت و مگرگان را از دست سلوکیان بیرون آورد.
- ۱۳) به احترام ارشک، جانشین وی، عنوان ارشک را به نام خود افزود.
- ۱۴) ارشکانیان و بعداً اشکانیان
- ۱۵) با استفاده از جنگاوران و قبایل شرق ایران در سوارگاری و تیراندازی با کمان، مهارت فراوان داشتند.
- ۱۶) ۴۷ سال حکومت
- ۱۷) پایتخت این سلسله به ترتیب:
  - نسا ← ترکمنستان امروزی
  - صد دروازه ← هکاتم پلیس
  - تیسفون ← بغداد
- ۱۸) مهرداد یکم و دوم پادشاهان لایق و اوج دوره اشکانی
- ۱۹) سورنا فرمانده پادشاه در برابر حمله رومیان پیروز شد.
- ۲۰) ملوک طوایفی
- ۲۱) اردوان چهارم افرین پادشاه ← به دست اردشیر بابکان شکست خورد و کشته شد.
- ۲۲) آسان گیری و مداراجویی فرهنگی و دینی
- ۲۳) پیوند دادن اجزای مختلف فرهنگ ایرانی و ترویج ایران گیری، ایران را احیا کردند.
- ۲۴) ساسان: نیای اردشیر بابکان و سردودمان آن سلسله و مؤید نیاپنگاه زرتشتی آنهاست در شهر استخر
- ۲۵) بابک پسر اردشیر در پارس اعلام استقلال کرد
- ۲۶) اردشیر در تیسفون تاج گذاری کرد و مانند اشکانیان این شهر را به پایتختی خود برگزید
- ۲۷) حکومتی متمرکز و قدرتمند: دستورات و قوانین آن در سرتاسر ایران اطاعت شود
- ۲۸) بسیاری از حاکمان نمی خواستند استقلال نسبی خود را از دست بدهند و با حکومت جدید به مخالفت برخاستند
- ۲۹) حمله مکرر امپراتور روم شرقی و قبایل بیابانگرد
- ۳۰) ناپور یکم و دوم موفقیت‌های سیاسی و نظامی بزرگی در داخل و خارج کسب کردند
- ۳۱) قباد } با جنبش اجتماعی و اقتصادی مزدک روبه‌رو شد
 } به دلیل طرفداری از مزدک اشراف و نجباء وی را برکنار و زندانی کردند
- ۳۲) خسرو به مناظرهای ساختگی دعوت شد و در آخر به قتل رسید
- ۳۳) خسرو و انوشیروان: اصلاحاتی در زمینه نظامی و اقتصادی انجام داد ولی نتوانست مشکلات داخلی ساسانی را حل کند
- ۳۴) خسرو پرویز: پسر هرمز چهارم، با حمایت رومیان به پادشاهی رسید

اشکانیان

ساسانیان

صفحه ۹۷ کتاب درسی

*****

فعالیت ۱

۱- با توجه به مطالب درس، توضیح دهید که تغییر پایتخت‌های اشکانی چه ارتباطی با رویدادها و تحولات سیاسی و نظامی داشته است؟ که پاسخ: جنگ اشکانیان با سلوکیان و کامل بیرون رفتن آنها از ایران نزدیک به ۱۰۰ سال به طول انجامید و اختلافات مرزی و جنگ‌هایی با روم، پایتخت به تدریج از شرق و شمال شرق به غرب منتقل شد.

سرانجام
 بود ظهور او
 و جنوب
 اساسی و
 آن، احداث
 این پادشاه
 آن، بلکه تا
 در جهان
 دولت -
 قدرت
 شهرهای
 سید اما
 تجاری
 ش شد
 شاهان
 ره شده

داخلی

پوشان

تاریخ
۲- دلا
امپراتور
گامبه گاه
دفاع کند
در زمان
بین‌النهر
کشته شد
اجرای ف
تسلط بر
در نبردها
ساسانیان
ساسانیان
ارمنستان
تسلط بر
رابطه تجا
برای ایران
مورد از ایر
دیگری وال
که در آغا
مذاکره و
۴- حکومت
که پاسخ
کشور بود
خسرو پرویز
بیشتر افراد
آن زمان آن
دختران خد
(۱) ضعف قدر
(۲) شورش م
(۳) نارضایتی
مقاومت جدی
(۴) کاهش توا
زیر آب رفتن
(۵) پیام جذاب
(۶) انگیزه و رو

فعالیت ۱۱
با مقایسه نقشه‌های قلمرو هخامنشیان و اشکانیان، بگویید: محدوده جغرافیایی سلسله‌های مذکور چه تفاوت‌هایی دارند؟ **ک** پاسخ: به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۱۲
با راهنمایی دبیر محترم، درباره این موضوع که چرا از زمان هخامنشیان تا پایان دوره ساسانیان همواره پایتخت سیاسی ایران در سرزمین‌های بین‌النهرین قرار داشته است، با هم گفت‌وگو کنید. **ک** پاسخ: به عهده دانش‌آموز

فعالیت ۱۳
نقشه‌های قلمرو ساسانیان و هخامنشیان را با یکدیگر مقایسه کنید و بگویید از نظر وسعت چه تفاوتی با هم دارند؟ **ک** پاسخ: قلمروهای هخامنشیان بسیار بزرگ‌تر از ساسانیان بوده است تا جایی بخش‌های عظیمی از دریای سرخ و دریای سیاه و مدیترانه هم جزئی از قلمرو هخامنشیان به شمار می‌رفت.

فعالیت ۱۴
الف) به نظر شما، مطالب این سنگ‌نوشته چه اهمیت و ارزشی برای موزخان و پژوهشگران دارد؟ **ک** پاسخ: بسیاری از اوضاع و احوال جنگ‌ها و نتایج آن زمان را با جزئیات مورد مطالعه قرار می‌دهند
ب) محتوای این سنگ‌نوشته در کدام گروه از منابع تاریخی (دست اول یا دست دوم) طبقه‌بندی می‌شود؟ چرا؟ **ک** پاسخ: دست اول به دلیل اینکه از زبان کسانی است که در همان زمان بوده‌اند.

پرسش‌های نمونه
۱- چه عواملی به بروز حرکت‌های استقلال‌طلبی در مناطق شرقی قلمرو سلوکیان کمک کرد؟

ک پاسخ: سلوکیان از اوایل تشکیل حکومت خود، با جانشینان اسکندر در مصر، وارد رقابت و درگیری شدند. این‌رو، عمده توجه شاهان سلوکی به مناطق غربی قلمرو خودشان بود و بر متصرفات شرقی خویش نظارت و سلطه کامل نداشتند. این مسئله سبب شد که به تدریج افراد یا خاندان‌هایی در نواحی شمال شرقی فلات ایران قدرت را به دست گیرند و به فکر استقلال از حکومت سلوکیان بیفتند یکی از خاندان‌ها، اشکانیان بودند که سرانجام پس از سال‌های طولانی مبارزه و مقاومت، به سلطه سلوکیان بیگانه بر ایران پایان دادند. سلوکیان قوام گوناگون را تنها به زور زیر فرمان خود نگاه داشته بودند و هیچ‌گاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی با قوام ایرانی را در قلمرو خود ایجاد کنند و فرهنگ یونانی نتوانست در ایران گسترش و نفوذ عمیق پیدا کند. بنابراین پایه‌های حاکمیت سیاسی و نظامی سلوکیان بر ایران سست و لرزان بود.

۲- موقعیت حکومت اشکانیان در دوران پادشاهی مهرداد یکم و مهرداد دوم را شرح دهید. **ک** پاسخ: نخستین فرمانروایان اشکانی، برای حفظ قلمرو خود، گاهی ناچار به اظهار اطلاعات از سلوکیان بودند. مهرداد یکم با تسلط بر مناطق وسیعی در سرتاسر ایران، قدرت و قلمرو حکومت اشکانی را به طور چشمگیری افزایش داد. در دوران فرمانروایی او، سلسله اشکانیان از یک حکومت محلی در شرق فلات ایران به یک پادشاهی قدرتمند تبدیل شد. مهرداد دوم نیز از جمله پادشاهان لایق و با تدبیر اشکانی بود. با فتوحاتی که مهرداد دوم انجام داد، قسمت‌های وسیعی از چین به ایران آمدند و در پی این سفارت‌ها بود که روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد. در دوران همین پادشاه بود که اشکانیان تا رود فرات پیش رفتند و با امپراتوری روم همسایه شدند.

۲- دلایل بروز جنگ‌های بی‌دری امپراتوری روم و ایران را در دوران اشکانی و ساسانی بررسی نمایید.

پاسخ: اشکانیان یکی از مسائل مهم در سیاست خارجی حکومت اشکانی، اختلافات و جنگ‌های مکرر با امپراتوری روم شرقی بود. در آن زمان، امپراتوری قدرتمند روم، در پی گسترش قلمرو خود به سمت شرق بود و گاه‌به‌گاه سپاه بزرگی را روانه ایران می‌کرد؛ اما اشکانیان نیز مصمم بودند که با تمام قوا از مرزهای غربی ایران دفاع کنند و اجازه ندهند که بار دیگر بیگانگان بر کشور سلطه یابند. یکی از مهم‌ترین جنگ‌های اشکانیان و روم در زمان پادشاهی آرد دوم اتفاق افتاد. کراسوس، سردار مشهور روم با سپاهی بزرگ و مجهز به منطقه بین‌النهرین هجوم آورد، اما در جایی به نام خرّان، از سپاه ایران به سختی شکست خورد و سردار معرور روم کشته شد. فرماندهی سپاه ایران را در شهر خرّان، سردار بی‌باک و شجاع ایرانی، سورنا بر عهده داشت که با اجرای فنون گوناگون جنگی به پیروزی بزرگی دست یافت. پس از جنگ خرّان، اشکانیان و رومیان بارها بر سر تسلط بر ارمنستان و مرزهای روسیه، با هم جنگیدند. سپاه اشکانی اگرچه در برخی از این جنگ‌ها ناکام بود، اما در نبردهای بعدی با پایمردی و دلاوری، شکست را جبران و دشمن را عقب می‌راند.

ساسانیان رقابت، اختلاف و دشمنی میان دو قدرت بزرگ جهان آن روزگار، یعنی روم و ایران در دوران ساسانیان نیز همچنان ادامه داشت. دو کشور بر سر تسلط بر برخی سرزمین‌های سرحدی به ویژه منطقه ارمنستان، با یکدیگر اختلاف و درگیری داشتند. یکی از اهداف اصلی رومیان در لشکرکشی بی‌دری به ایران، تسلط بر مسیرهای تجاری بود که به هند و چین می‌رسید. آنها می‌خواستند به طور مستقیم با این کشورها، رابطه تجاری داشته باشند. اما شاهان اشکانی و ساسانی با آگاهی از اهمیت و منفعتی که این مسیرهای تجاری برای ایران داشت، می‌کوشیدند تا مانع موفقیت رومیان شوند. ساسانیان بارها ناچار به جنگ با رومیان شدند و مورد از این جنگ‌ها در زمان شاپور یکم اتفاق افتاد که در یکی از آن‌ها، گردیانوس امپراتور روم کشته شد و در دیگری والریانوس، امپراتور روم به اسارت درآمد. در زمان خسرو پرویز نیز نبردهای بزرگی میان دو کشور رخ داد که در آغاز ساسانیان پیروز شدند، اما در پایان، به سختی شکست خوردند. البته بعضی اوقات نیز دو طرف، مذاکره و سازش را بر ستیز ترجیح می‌دادند و با امضای پیمان صلح، آرامش بر روابط آنها حکم‌فرما می‌شد.

۴- حکومت ساسانی در اواخر دوران خود با چه مسائل و مشکلات داخلی مواجه بود؟

پاسخ: یکی از مسائل و مشکلات اساسی حکومت ساسانی، بروز اختلاف و دشمنی میان پادشاه و بزرگان کشور بود. این اختلافات گاهی چنان شدت می‌یافت که به برکناری و حتی قتل پادشاه می‌انجامید. پس از قتل خسرو پرویز رقابت و کشمکش در درون دربار ساسانی با شدت بیشتری ادامه یافت. شیرویه جانشین خسرو، بیشتر افراد خاندان ساسانی را که ممکن بود وارث تاج و تخت شوند، کشت. وضعیت سیاسی حکومت ساسانی در آن زمان آن‌چنان بی‌ثبات گردید که در فاصله چهار سال، ده تن بر تخت شاهی نشستند که دو تن آنان، از دختران خسرو پرویز بودند. سرانجام بزرگان کشور، یزدگرد سوم را به پادشاهی برگزیدند.

(۱) ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی به دلیل اختلاف و درگیری بی‌پایی با اشراف و بزرگان
(۲) شورش مکرر فرماندهان و دخالت آنان در کشمکش‌های سیاسی
(۳) ناراضی‌توی توده مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض‌ها و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و عدم مقاومت جدی آنان در برابر اعراب

(۴) کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه‌های دجله و فرات، شکسته شدن سد‌ها و به زیر آب رفتن زمین‌های حاصلخیز اسورستان (بین‌النهرین)
(۵) پیام جذاب دین اسلام که جهانیان را به پرستش خدای یگانه و برابری و برادری فرا می‌خواند
(۶) انگیزه و روحیه قوای اعراب مسلمان

(۱) شاهان ماد به تقلید از شاهان پیشین

- (۱) خود را به خواست اهورمزدا می دانستند
- (۲) گروه مشورتی داشتند.
- (۳) نظام سیاسی-اداری }
 تشکیلات اداری }
 تشکیلات استان - ساتراپی
- (۴) دیوان شاهی
- (۵) خزانه شاهی، انبارشاهی و دیوان شاهی
- (۶) چشم و گوش شاه

(۲) هخامنشیان

- (۱) مناصب مهم سیاسی، اداری و نظامی در اختیار یونانیان
- (۲) شهرها در پایگاههای نظامی قرار دارند.
- (۳) ادامه دادن به سیاست آزادی و مدارای دینی پادشاهان هخامنشی

نظام سیاسی و اداری

- (۱) دو مجلس داشت }
 شاهان }
 پیشوایان
- (۲) علاوه بر خاندان شاهی خاندانهای دیگر قدرت داشتند (کارن یا قازن سوزن، میزبان)
- (۳) ملوکطوایفی

(۳) اشکانیان

- (۱) همانند هخامنشیان خود را برگزیده اهورمزدا می دانستند.
- (۲) سپاه دائمی و نیرومند
- (۳) دیوان سالاری

(۴) ساسانیان

- (۴) دبیران (نگارش فرمانها، نامهها و -) دبیرد یا دبیران مهمت
- (۵) ایرانشهر قلمرو فرمان دادن ساسانیان

- (۱) قضاوت }
 رسمی: روحانیون زرتشتی تعیین شده از جانب شاه یا حاکمان }
 غیررسمی: ریش سفیدان و بزرگ خانوادهها و قبایل
- (۲) ایزد یا میترا: ایزد پیمان و قانون و پشتیبان نظم اجتماعی
- (۳) براساس اوستا (کتاب دینی)

قضاوت

- (۱) انصاف، عدالت و راستی
- (۲) اجتناب از دروغ و بیداد
- (۳) قوانین محدود کننده شاه (کمیوجیه و خشایارشاه)
- (۴) ترکیبی از قوانین ملل ایرانی و غیرایرانی
- (۵) ملل تابع در تبعیت از قوانین و آداب و رسوم آزاد بودند

(۴) هخامنشیان

قضاوت و دادرسی

- (۱) مجموعه قوانین و محاکمات
- (۲) تشکیلات قضایی گسترش یافت
- (۳) نقش روحانیون زرتشتی پررنگ تر شد

(۵) ساسانیان

<p>(۱) قبایل متحد خود (۲) دزی نظامی به نام هگمخانه (همان پایتخت) (۳) کمان‌داران، نیزه‌داران و سواران (۴) سلاح، خنجر، سر نیزه، سپر، شمشیر، نیزه‌کمان و روپوش</p>	۲۱ مادیها
<p>(۱) نیروی ویژه ۱۰/۱۰۰ نفری به نام سپاه جاویدان (۲) جوانان برومند پارسی تحت آموزش‌های ویژه (۳) سلاح اصلی آنها نیزه بود (۴) هر کدام از اقوام زره مخصوص بر خود داشتند (۵) تاسیس نیروی دریایی</p>	۲۲ هخامنشیان
<p>(۱) سوارنظام بر اهمیت و پیادنظام کم اهمیت (۲) اساس سپاه سوارنظام چابکی بود که در هنگام سواری نیراندازی می‌کند (۳) جنگ‌افزارها نیز و کمان و نیزه (۴) پیشینه صحراگردی به آنان توانمندی سوارنظام را داده بود (۵) سوارنظام سنگین اسلحه (زره و کلاه‌خود) (۶) با صدای طبل رعب و وحشت در سپاه ایجاد می‌کردند (مانند سربا که گراسوس را شکست داد)</p>	۲۳ اشکانیان
<p>(۱) سپاه دائمی (۲) سوارنظام‌های سنگین اسلحه و زره‌پوش حتی اسبها (۳) سوارنظام سبک اسلحه مجهز به کمان (۴) پیادنظام‌ها عمدتاً روستاییان بودند و کم‌اهمیت (۵) نیروی دریایی برای برقراری امنیت و تحکیم سلطه خود بر خلیج دریای عمان و سواحل حبشی (۶) مدارس ارتش‌رستان و کتاب‌های آموزش و جنگاوری</p>	۲۴ ساسانیان

فعالیت ۱

صفحه ۹۹ کتاب درسی

*****

الف) درباره اهداف و انگیزه شاهان هخامنشی از طرح چنین ادعاهایی، با یکدیگر در کلاس گفت‌وگو کنید.

که پاسخ به عهده دانش‌آموز

ب) تحقیق کنید که قره ایزدی یا فر کیانی در ایران باستان چه مفهومی داشته و ارتباط آن با ادعای اعطای مقام شاهی از سوی اهوره مزدا به شاهان هخامنشی، چه بوده است.

که پاسخ به عهده دانش‌آموز

صفحه ۱۰۱ کتاب درسی

*****

فعالیت ۲

با یکدیگر همفکری کنید و پاسخ دهید:
 الف) چرا در دوران هخامنشیان مأموران اداره بازرسی و نظارت، به عنوان «چشم و گوش شاه» شناخته می‌شدند؟
 که پاسخ مسئولیت بازرسی و نظارت دقیق و کامل بر عملکرد مقام‌ها و مأموران دولتی در پایتخت و شهرهای (ساتراپی‌ها) بر عهده یکی از خویشاوندان نزدیک شاه و یا یکی از درباریان مورد اعتماد و وفادار به او قرار

می‌تواند مسئول آزادی و ماهورانی باشد. به عنوان همیشه و همیشه شانه صبر و صند آزادی
مشغول به بارها می‌باشند. ظاهر و سر می‌کشند تا اضمحلال پیدا می‌کند که صاحب مستقل ظاهر
و ظرافت خود را به نورستی انجام می‌دهند و اوضاع کشور به سمت است
و در زمانی کوتاه چه بهانه یا بزرگ مخالفت‌ها می‌توانند به راحتی با تمام می‌دهند که توانایی
ماهورانی بود که تمام می‌دهند و به اصلاح شهرت‌های وزارت اطلاعات - راه و شهرسازی - ورزشی -

مباحثات

با توجه به مربوط به حکومت استبدادی، دلیل بر این است که چرا تشکیلات اداری (از جمله دولتی تا غیر دولتی) در ایران کشور ما
که اصلاحات در بخش تشکیلات استانی یا ساتراپی و شیوه اداره آن‌ها را خود از نو سازمان داد و نهاد تجاری را در
نظارت و تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر ساتراپی‌ها به وجود آورد به هر حال نظام سیاسی - اداری که در این کشور
ایجاد کرد، مبنای وحدت و وحدت بیشتر ظهور و عیان‌شدن شد و حکومتی مستقر که نیروی جدید آورد حکمت استبداد
شکل غیر مستقر اداره می‌شد و اداره یعنی از سرزمین‌ها و مناطق کشور به صورت بیرونی از اختیار مطلق
توانمند و حاکمیت محلی بود که تا حدودی در اداره کشور و جوس استقلال داشتند این دارای سبب پیوسته
به نام خود شده صورت می‌گردد از گروه از پادشاهان و حاکمان محلی برای شل شدن حکومت و نظامی جنب
به حکومت استبدادی، علاوه بر روحیات باج و خراج سالانه به هنگام جنگ سبب خود را در اختیار تشکیلات
می‌دانند شیوه غیر مستقر اداره حکومت استبدادی، شیوه حکومت مملوک عربی نامیده شده است

مباحثات

با راهنمایی دبیر خود، دست نوشته‌های در بخش به نام را بررسی کنید و نوشته‌های مرده به عدالت و قدرتی
آنها استخراج و فهرست کنید. که پاسخ به عهده دانش آموز

پژوهش‌های نمونه

- 1- منابع دست اولی را که در تقویم و تاریخ این درس مورد استفاده قرار گرفته‌اند از متن درس استخراج
فهرست نمایید. که پاسخ دست نوشته‌ها و لوح‌های گلی عهدشاهی و نیز نوشته‌های مورخان بوده است
- 2- نقش داریوش بزرگ را در طراحی و سازماندهی نظام اداری - سیاسی عهدشاهی، از دیدگاه و تحلیل کنید
که پاسخ پادشاهان عهدشاهی و به ویژه داریوش یکم، ادعا می‌کردند که به خواست الهی در زمان پادشاهی
پادشاهی دست یافتند و به داری او بر کشور فرمان می‌رساند. این ادعا به نوعی به حکومت اولی خود می‌داد
سیاسی، نظامی، اداری و اجتماعاً مذهبی و حقوقی در کشور پادشاه صورت داشتند که وی در ابتدا سرزمین
حکومتی به ویژه جنگ و صلح با آئین مشورت می‌کرد. در زمانی داریوش اول، حکومت عهدشاهی به پهن
گسترش خود رسید و این پادشاه عهدشاهی و لایق به عنوان بنیان‌گذار و طراحی اصلی نظام سرزمین

نظم
ایجاد
شکل
کود
به نام
به
می‌تواند
به
که
صفت
کاره
محل
که
کشور
اداری
محبوب
مشکله
تشکیل
مشکله
او کشور را
وضعیت
که پاسخ
دین سفید
نیز قضای بود
حقوقی و مدنی
و جدا به چند
متلازم است

حکومت هخامنشیان شناخته می‌شود. نظام سیاسی- اداری به دو بخش تشکیلات اداری مرکزی و تشکیلات استانی یا ساتراپی تقسیم می‌شد. تشکیلات اداری مرکزی در درون دیپار هخامنشی در پایتخت سامندهی شده بود و اجزای اصلی آن را خزانه شاهی، انبار شاهی و دیوان شاهی تشکیل می‌دادند. دیوان شاهی وظیفه مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه‌ها، اسناد و نوشته‌های دولتی را بر عهده داشت.

۳- تفاوت شیوه‌های حکومت هخامنشیان و اشکانیان را به لحاظ تمرکز و یا عدم تمرکز قدرت، به طور مستدل توضیح دهید.

پاسخ: داریوش تشکیلات استانی یا ساتراپی و شیوه اداره آن‌ها را نیز، از نو سامان داد و قواعد تازه‌ای را برای نظارت و تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر ساتراپ‌ها به وجود آورد. به هر حال نظام سیاسی- اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، موجب وحدت بیشتر قلمرو هخامنشیان شد و حکومتی متمرکز نیرومند پدید آورد. حکومت اشکانی به شکل غیرمتمرکز اداره می‌شد و اداره برخی از سرزمین‌ها و مناطق کشور به صورت موروثی در اختیار پادشاهان کوچک و حاکمان محلی بود که نا محدودی در اداره قلمرو خویش استقلال داشتند. آنان دارای سپاهی بودند و حتی به نام خود سکه ضرب می‌کردند. این گروه از پادشاهان و حاکمان محلی برای نشان دادن اطاعت و وفاداری خویش به حکومت اشکانی، علاوه بر پرداخت باج و خراج سالانه، به هنگام جنگ، سپاه خود را در اختیار اشکانیان قرار می‌دادند. شیوه غیرمتمرکز اداره حکومت اشکانیان، شیوه حکومت ملوک طوایفی نامیده شده است.

۴- مجلس‌های دوران اشکانیان چه نقشی در اداره امور کشور داشتند و اعضای آنها چه گروه‌هایی بودند؟

پاسخ: در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ و در دیگری پیشوایان دینی یا معان حضور می‌یافتند. اعضای این دو مجلس پانته اشکانی را در اداره کشور که کمک می‌کردند و در تعیین جانشین پادشاه و تصمیم‌گیری برای جنگ و صلح نقش داشتند.

۵- علل و نتایج گسترش تشکیلات اداری (نظام دیوان‌سالاری) را در زمان ساسانیان توضیح دهید.

پاسخ: پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند تشکیل دادند و از سوی دیگر اقدام به توسعه و تقویت تشکیلات اداری (دیوان‌سالاری) منسجم و منظمی کردند. در نتیجه این اقدام‌ها، از تعداد حکومت‌های موروثی محلی به طور محسوسی کاسته شد و مناطق مختلف کشور به ویژه نواحی جنوبی، مرکزی و غربی آن، تحت نظارت و سلطه مستقیم حکومت ساسانی قرار گرفتند. تشکیلات اداری یا دیوان‌سالاری ساسانیان از اداره‌ها یا دیوان‌های مختلفی تشکیل شده بود که در رأس آنها، وزیر بزرگ قرار داشت که به او بزرگ فرمادار می‌گفتند. وزیر تحت نظارت مستقیم پادشاه کار می‌کرد و مجری فرامین او بود. زمانی که پادشاه در جنگ یا سفر بود، وزیر به عنوان جانشین او کشور را اداره می‌کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ به عهده می‌گرفت.

۶- وضعیت قضاوت و دادرسی را در زمان هخامنشیان در چهار سطر خلاصه کنید.

پاسخ: قضاوت به دو شکل غیررسمی و رسمی انجام می‌گرفت. شکل غیررسمی قضاوت را اغلب ریش‌سفیدان و بزرگان خانواده‌ها و قبایل به عهده داشتند. قضاوت رسمی، بیشتر بر عهده روحانیون زرتشتی و نیز قضاتی بود که از سوی شاه و یا حاکمان مناطق مختلف منصوب می‌شدند. روحانیون عمدتاً به اختلافات حقوقی و مدنی و قضات شاهی به جرایم سیاسی و نظامی رسیدگی می‌کردند. عدالت و راستی و اجتناب از دروغ و بیداد به چشم می‌آید. هخامنشی قوانینی وجود داشته که قدرت و اختیارات پادشاه را محدود می‌کرده است. مثلاً هرودت به قانونی ایرانی اشاره می‌کند که براساس آن، شاه نباید کسی را به سبب یکبار مرتکب جرمی شدن

موسس
انسان به طور
بان حکومتی
در آن زمان
تاریخ
ران آلمان، به
های را برای
داریوش یکم
اشکانی به
پادشاهان
بند و حتی
اری خویش
کتابتین قرار
باید در
قضاوت را از
باید در
استخراج و
و تانی عهد
کنید.
تا به مقام
ننه دینی
شد پایگان
سائل مهم
به نهایت

به مرگ محدوده نماید برخی از پادشاهان هخامنشی مانند کمبوجیه و خشایار درباره قتلش بودن برخی از کارهای خود با قضاوت شاهي مشورت می کرده اند. در دوره هخامنشی ترکیبی از قوانین و شیوه های تدبیر اقوام ایرانی و نیز اقوام و ملت های غیر ایرانی تابع امپراطوری هخامنشیان، مبنای قضاوت بوده است قرن ها پیش از هخامنشیان به دستور حمورابی پادشاه بابل، مجموعه ای از قوانین در زمینه های گوناگون زندگی اجتماعی تدوین شده بود. پادشاهان هخامنشی مثل تابع خود را در تبعیت از قوانین و آداب و رسوم خود آزاد می گذاشتند

۷- شباهت ها و تفاوت های سپاهیان اشکانی و ساسانی را از متن درس استخراج و فهرست نمایید.

کاملاً پارسای اشکانیان به نیروی سوار نظام اهمیت فراوان می دادند و در سپاه اشکانی، نیروی پیاده نظام نقش چندانی نداشت. اساس تشکیلات نظامی اشکانیان سوار نظام چابکی بود که در هنگام سواری تیراندازی می کرد؛ باعث از هم پاشیدن لشکر دشمن می شد. مهم ترین جنگ افزار های این سپاه نیز و کمان و تیر بود پیش از صحرانوردی شان بود که به آنان این توان را داده بود. اشکانیان به تدریج، سوار نظام سنگین اسلحه نیز تشکیل دادند که مجهز به زره و کلاه خود بود. استفاده از صدای طبل نیز در آغاز حملات سپاه اشکانی معمولاً وقت بسیاری در لشکر ایجاد می کرد و نظم آن ها را به هم می ریخت. سورتا سردار معروف اشکانی با همین روش درین بزرگی در سپاه کراسوس رومی ایجاد کرد و در نبرد حرکن پیروز شد. سپاه دائمی و مجهزی به وجود آمد اصلی ترین بخش این سپاه را سوار نظام سنگین اسلحه زره پوش تشکیل می داد که به آن اسواران گت می نامیدند. سر تا پای اسواران با زره های فلزی پوشیده شده بود و حتی اسب های شان نیز پوشش زرهی داشتند. سوار نظام سبک اسلحه که افراد آن مجهز به کمان بودند، تشکیل می داد اعضای سوار نظام از میان جوانان طبقه اشراف و تجار برگزیده می شدند. پیاده نظام ساسانی عمدتاً شامل روستاییانی بود که اسلحه و تجهیزات مناسبی نداشتند و به لحاظ نظامی، چندان اهمیتی به آنان داده نمی شد. از جمله ابتکارات نظامی ساسانیان، استفاده از قیل در جنگ ها بود. نیروی دریایی ساسانی از ابتدای تأسیس این سلسله به وجود آمد از نیروی دریایی برای برقراری امنیت و تحکیم سلطه خود بر خلیج فارس و دریای عمان و سواحل جنوبی آن استفاده کردند. در دوران ساسانی، مدارس به نام ارشترستان وجود داشت که افراد ارتش در آنجا آموزش می دیدند. کتیبه های با موضوع های تخصصی درباره آموزش های نظامی از قبیل تشکیلات قشون، فنون جنگ تیراندازی با کمان، تقیه سپاهیان و مراقبت از اسبان وجود داشت که مریبان از آنها در آموزش سربازان استفاده می کرده اند.

دین دوازدهم جامعه و خانواده

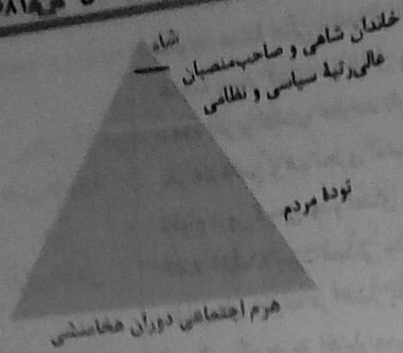
تاریخچه

قشر های سه گانه آریایی }
 روستاییان }
 جنگجویان }
 کشاورزان و شیخان }

مراتب اجتماعی دوران هخامنشی }
 شاه در رأس همه قرار داشت }
 خاندان شاهي و صاحب منصبان عالی رتبه سلسلی و نظامی }
 توده مردم }

کشاورزان، پشمی
توده مردم

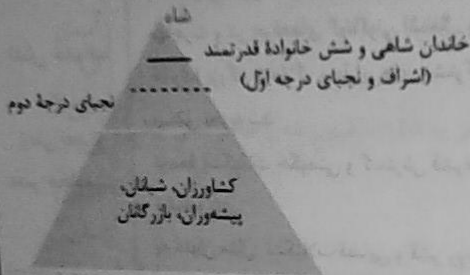

هرم اجتماعی دوران هخامنشی

مراتب اجتماعی ایران در زمان اشکانیان

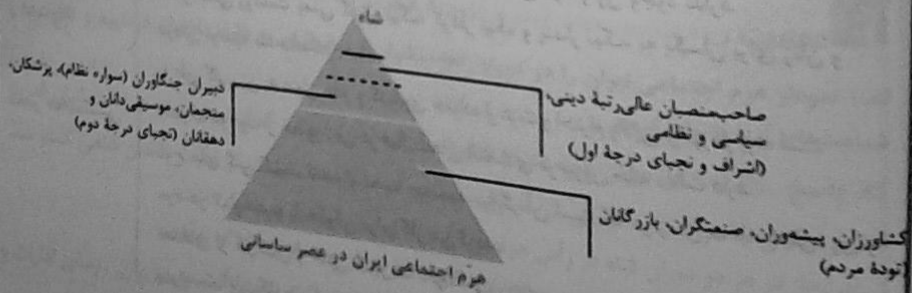
شاه
 اشراف و نجای درجه اول «خاندان شاهی و شش خانواده قدرتمند»
 نجای درجه دوم
 (کشاورزان، شهبان، پیشه‌وران، بازرگانان)

هرم اجتماعی ایران در زمان اشکانیان

مراتب اجتماعی ایران در عصر ساسانی

شاه
 اشراف و نجای درجه اول (صاحب منصبان عالی رتبه دینی، سیاسی و نظامی)
 نجای درجه دوم دبیران جنگوران (سواره نظام)، پزشکان، منجمان، موسیقی‌دانان و دهقانان
 (کشاورزان، پیشه‌وران، صنعتگران، بازرگانان (توده مردم))

هرم اجتماعی ایران در عصر ساسانی

خانواده، هسته اصلی جامعه آریایی نخستین به شمار می‌رفت. خانواده بسیار گسترده و شامل پدر و مادر، فرزندان و نوادگان، برادران و خواهران و سلطه پدر بر اعضای خانواده، نامحدود بود.

پدر هم قاضی و هم مجری آداب و رسوم دینی و نگهبان آتش‌خانه به حساب می‌آمد. ازدواج درون گروهی بود و اعضای خانواده تحت نظارت پدر، با یکدیگر پیمان ازدواج می‌بستند. اقتصاد خانواده به صورت معیشتی بود و در آمد همه برای رفع نیازمندی‌های مشترک مصرف می‌شد. دارایی‌های خانواده در اختیار پدر بود و قابل نقل و انتقال نبود.

پس از مرگ پدر در اختیار پسر ارشد به عنوان رئیس جدید خانواده قرار می‌گرفت. خانواده گسترده تا عهد هخامنشی تداوم داشت.

نقش خانواده
در
ایران باستان

تحت تأثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی به تدریج کوچک‌تر و محدودتر شد. با گسترش شهرها، مخصوصاً در دوره ساسانیان بخشی از خانواده‌های روستایی به شهر مهاجرت و در حرفه‌های گوناگونی اشتغال یافتند.

خانواده بزرگ با املاک و دارایی‌های مشترک به تدریج به خانواده‌های کوچک‌تر با اموال مستقل تجزیه شد.

توسعه تشکیلات حکومتی و گسترش قشرهای اجتماعی، باعث کاهش قدرت پدر در خانواده شد.

به عنوان مثال: تشکیلات قضایی و قشر روحانیان، بخشی از اختیارات پدر مانند قضاوت و اجرای مراسم و تشریفات دینی را بر عهده گرفتند.

نقش خانواده
در
زمان بعد از
عصر هخامنشی

براساس اطلاعات پراکنده موجود بیشتر مربوط به زنان طبقه اشراف و مقام‌های حکومتی است. جایگاه زنان به عنوانی نیمی از جامعه، تحت تأثیر آموزه‌های دین زرتشتی و فرهنگ عمومی قرار داشت.

در قسمت‌هایی از کتاب اوستا، تفاوت چندانی میان مرد و زن وجود ندارد. شعار اصلی زرتشت یعنی گفتار نیک، کردار نیک و پندار نیک، به یکسان برای زنان و مردان توصیه شده است.

به طور کلی، زن به عنوان مانع و کدبانوی خانواده از عزت و احترام والایی برخوردار بوده است. مدارک موجود از حضور زنان در فعالیتهای اقتصادی در بیرون خانه دلالت دارد. لوح‌های گلی کشف شده از تخت جمشید بیانگر آن است که در زمان هخامنشیان، زن و مرد در کنار هم و با حقوقی برابر کار می‌کردند.

تعدادی از کارکنان و حتی مدیریت کارگاه‌های شاهی بر عهده زنان بوده است و مردان زیردست آنان کار می‌کردند.

نقش خانواده
در
زمان بعد از
عصر هخامنشی

الف) شاه
ب) شاهزاده
ج) خاندان
د) شاهزادگان
ه) پادشاهان
و) پادشاهان
ز) پادشاهان
ح) پادشاهان
ط) پادشاهان
ی) پادشاهان
ک) پادشاهان
ل) پادشاهان
م) پادشاهان
ن) پادشاهان
س) پادشاهان
ص) پادشاهان
ط) پادشاهان
ز) پادشاهان
ح) پادشاهان
ط) پادشاهان
ز) پادشاهان
ح) پادشاهان

چهارم

رشته علوم انسانی ۶۸۲

توی چند از زنان خاندان شاهی مانند همسر یزدگرد دوم و دو دختر خسرو پرویز به نامهای پوران، دخت و آرمی دخت بر تخت سلطنت نشستند.

در آثار و متون دینی و حقوقی در دوره ساسانی و قرون نخستین اسلامی گزارش‌هایی در دلاله بر حقوق اجتماعی و اقتصادی زنان در آن دوران می‌نماید.

زن حق مالکیت و فعالیت اقتصادی داشت.

زن می‌توانست درآمد کسب کند و در اموال همسر خود شریک باشد.

می‌توانست در دادگاه به سود خود اقامه دعوا کند.

موقعیت اجتماعی
زنان در زمان
ساسانیان

گاهشماری ایران باستان، مملو از جشن‌هایی بود که در طول سال برگزار می‌کردند.

این جشن‌ها پیوند تنگاتنگی با باورهای دینی و زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم ایران، به ویژه فعالیت‌های کشاورزی داشت.

ویژگی برجسته جشن‌های باستانی، عبادت و شکرگزاری به درگاه خداوند بزرگ بود.

جشن و سوگواری
در
ایران باستان

آسمان
آب
زمین
جبه
جانوران
انسان

گاهشمارها - عبارت از شش جشن به شکرانه آفریدن شدن عناصر اصلی خلقت

شهرت‌ترین جشن‌های ایران باستان

نوروز - از کهن‌ترین جشن‌های ایران است که به جمشید، نخستین پادشاه افسانه‌ای ایران نسبت داده می‌شود.

مهرگان

سده

صفحه ۱۶ کتاب درسی

فعالیت ۱

الف) نمودار هرم اجتماعی ایران را در دوران هخامنشیان و ساسانیان به دقت ملاحظه فرمایید و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها را بیان کنید.

ب) پاسخ تفاوت‌ها در دوران هخامنشیان قدرت خاندان شاهی تمام و کمال بود ولی در دوره ساسانیان قدرت خاندان شاهی به دو قسمت نجیبی درجه اول و نجیبی درجه دوم تقسیم شد و قدرت خاندان شاهی کمتر شد.

شاهنشاهی در هر دو دوران شاه در رأس هرم بوده و توده مردم در پایین هرم قرار داشتند.

ب) با توجه به مطالب درس ۱۱، صاحب‌منصبان عالی‌مرتبۀ دوران ساسانیان را ذکر نمایید.

ج) پاسخ افراد و گروه‌هایی از قبیل اعضای خاندان شاهی، سران خاندان‌های قدیمی، وزیران، رؤسای ادارات و رؤسای روستاها

الف) به نظر شما چرا موبدان از نظام طبقاتی تبعیض آمیز دوره ساسانی حکایت می کردند؟

پاسخ بعد از دوره اشکانی، پادشاهان ساسانی به موبدان زرتشتی آزادی عمل بیشتری دادند به همین دلیل بر قدرت و تصمیم گیری ها دخیل بودند و به خاطر همین مدافع نابرابری های اجتماعی و امتیازات طبقه حاکم بودند. بدافع موبدان از تبعیض ها و نابرابری های اجتماعی، چه تأثیری می توانست بر روابط مردم با آنان داشته باشد؟

پاسخ باعث افزایش ناراضی و بی اعتمادی مردم به موبدان می شد.

به چند گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، درباره زمان برگزاری و آداب و رسوم جشن های زیر، تحقیق کنید و گزارش آن را به صورت روزنامه دیواری در کلاس ارائه نمایید. پاسخ به عهده دانش آموز

۱- نظام اجتماعی جامعه نخستین آریایی چگونه بود؟

پاسخ از قبیله های گوناگونی تشکیل می شدند که از نظر تبار و زبان، خویشاوند بودند و باورهای دینی مشترک داشتند این قبایل پس از استقرار در مناطق مختلف ایران، جامعه ای شبانی و روستایی را به وجود آوردند اما همچنان پیوندهای قبیله ای خود را حفظ کردند هر قبیله شامل تعدادی طایفه بود و به چندین خانواده بزرگ تقسیم می شد. کنار این رده بندی قبیله ای، نوعی تقسیم بندی اجتماعی سه گانه بر پایه شغل و پیشه افراد نیز وجود داشت که میراث مشترک آریاییان هند و ایرانی به شمار می رفت. در این تقسیم بندی، افراد جامعه به سه قشر «روحانیان»، «جنگجویان» و «کشاورزان و شبانان» تقسیم شده بودند. وجود قشرهای سه گانه آریایی در آغاز، مَترق نوعی تسبیح کار و دست بندی حرفه ای به شمار می رفت و به نظر نمی رسد که قشری به قشر دیگر، برتری داشته است.

۲- در نظام اجتماعی جامعه ایرانی در دوره هخامنشیان، چه تغییر و تحولاتی ایجاد شد؟

پاسخ دوره ماد و هخامنشی: پس از آنکه اقوام آریایی حکومت تشکیل دادند، سرزمین های مختلف را فتح کردند و به تدریج افراد و خاندان هایی که اداره حکومت را بر عهده داشتند، به ثروت بیشتر و منزلت بالاتری دست یافتند. تمرکز قدرت و ثروت در نزد عده ای خاص، موجب ایجاد نابرابری های اقتصادی و اجتماعی و شکل گیری طبقات اجتماعی به معنای واقعی آن شد. دوره کوتاه فرمانروایی مادها را باید سرآغاز این تحول دانست، ولی در زمان هخامنشیان با افزایش فتوحات و توسعه تشکیلات حکومتی، نابرابری های اجتماعی و اقتصادی در میان گروه حاکم و مردم عادی افزایش یافت.

در دوران هخامنشیان، اعضای خاندان های بزرگ که خانواده شاهی در رأس آنها قرار داشت، از طرف پادشاه به سمت حکومت شهری ها، فرماندهی ارتش و سایر مناصب مهم حکومتی منصوب گردیدند. آنان دارایی های هنگفتی کسب کردند و صاحب زمین های وسیعی، به ویژه در مناطق مفتوحه شدند. به قول هرودوت، این خاندان ها امتیازات ویژه ای داشتند که دیگران از آن محروم بودند. بدین گونه در زمان هخامنشیان طبقه ای از

اشراف و بزرگان شکل گرفت که علاوه بر امتیازات ویژه اقتصادی، از مقام و منزلت اجتماعی بالایی برخوردار بودند. هرودت و دیگر مورخان یونانی به نمونه‌های گوناومی از تفاوت‌ها و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی در میان ایرانیان در زمان هخامنشیان، مثلاً خوراک، پوشاک، آداب معاشرت و تحصیل اشاره کرده‌اند. در این دوره ۲- جامعه ایران در دوره اشکانیان شامل چه گروه‌ها و قشرهایی بود؟

پاسخ: به طور کلی جامعه ایران در دوران اشکانیان شامل گروه حاکم و نوده‌های مردم عادی بود. اعضای قدرتمند قدیمی بودند که مهم‌ترین منصب‌های سیاسی و نظامی مانند حکومت مناطق مختلف کشور و فرماندهی سپاه و عضویت در مجلس آن زمان را در اختیار داشتند. توده مردم شامل کشاورزان، شیخان، صاحبان حرف و صنایع و بازرگانان بودند. همچنین جنگجویان با دشمنان خارجی موجب گردآمدن شمار چشمگیری از اسیران جنگی شده بود که در فعالیت‌های کشاورزی ساختمان‌سازی، معادن شاهی و خدمات خانگی به کار گرفته می‌شدند.

۴- نظام اجتماعی ایران در دوره ساسانیان چه ویژگی‌هایی داشت؟

پاسخ: نظام طبقاتی جامعه ایران در عصر ساسانی تحت تأثیر دو عامل گسترش یافت و تثبیت شد. عامل اول، تأسیس حکومت مرکزی قدرتمندی بود که خاندان ساسانی با توسعه تشکیلات اداری و دینی به وجود آوردند. از این‌رو، قشر جدیدی به نام «دبیران» در این دوره به طبقه حاکم افزوده شد. عامل دوم، رسمیت یافتن دین زرتشتی و افزایش نفوذ و اختیارات موبدان بود.

نظام طبقاتی عصر ساسانی بر اصالت نسب و خون استوار بود. اشراف و بزرگان نسب و خون خود را برتر از نسب و خون مردم عادی می‌دانستند و برخورداری از امتیازات ویژه را حق مسلم خویش می‌شمردند. حکومت ساسانی طبقات و قشرهای اجتماعی را به شدت زیر نظر داشت. در چنین جامعه‌ای، تحرک اجتماعی و رفتن از طبقه‌ای به طبقه دیگر، ممنوع و یا دست کم، بسیار دشوار بود.

در دوران ساسانیان نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی میان طبقه حاکم یعنی خاندان ساسانی و اشرافیت ساسانی و دینی وابسته به آن از یک سو و توده مردم عادی از سوی دیگر افزایش یافت. طبقات فرارست و حاکم، در مقایسه با گذشته، گسترش چشمگیری یافت و در درون خود دارای مراتب و درجات متفاوت گردید. اعضای این طبقه همچون قبل، صاحب مشاغل و مناصب عالی‌رتبه کشوری و لشکری و دارای زمین‌های فراوان بودند. اشراف‌زادگان فقط به امور جنگی، دیوانی، ورزش‌های رزمی، شکار و بزم می‌پرداختند و معمولاً دیگر فعالیت‌ها را دور از شأن و مقام خویش می‌دانستند. زنان این طبقه با نوع لباس و زیورآلات، از دیگر زنان متمایز بودند. در مقابل، طبقه فرودست یا عامه مردم، شامل قشرهای مختلفی می‌شد که به طور موروثی به فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مانند کشاورزی، دامداری، پیشه‌وری، تجارت و امثال آن مشغول بودند و بار سنگین مالیات‌های گوناگون را بر دوش می‌کشیدند.

در دوران ساسانیان، موبدان زرتشتی، مدافع نابرابری‌های اجتماعی و امتیازات طبقه حاکم بودند و چنین وانمود می‌کردند که این تفاوت‌ها و تمایزها برای حفظ نظم و ثبات کشور لازم است و رفتن از طبقه‌ای به طبقه دیگر موجب فاسد شدن جامعه می‌شود.

۵- جنبش مزدک چه پیامدهایی در جامعه ساسانی بر جای گذاشت؟

پاسخ در زمان پادشاهی قباد، جنبش بزرگی علیه نابرابری‌ها و تبعیض‌های اجتماعی و اقتصادی به رهبری مزدک پدید آمد این جنبش، پایه‌های نظام طبقاتی ساسانی را به شدت لرزاند. از این رو، خسرو انوشیروان ۱۳۰ جانشین قباد، برای اصلاح امور اجتماعی و اقتصادی، اقداماتی انجام داد. در نتیجه این اقدامات، قدرت و نفوذ اشراف و نجای درجه اول کاهش یافت و بر قدرت و نفوذ اشراف و نجای درجه دوم افزوده شد.

اقتصاد و معیشت

دین میزگم

دولامه درسی

اقتصاد و معیشت

- (۱) صحراگردها (همزیستی با بومیان ایران و همسایگان در بین‌النهرین روش‌هایی یاد گرفتند.
- (۲) آموزه‌های زرتشت با تشویق مردم به کشت و کار تأثیر به‌سزایی است.
- (۳) اساس زندگی اقتصادی ایران
- (۴) کشت جو، گندم، برنج، میوه و سبزی (آبی - آبی - آبی)
- (۵) دام، گوسفند، بز، گاو، اسب و شتر
- (۱) توجه زیاد
- (۲) به منظور تشویق، معافیت مالیاتی می‌دادند.
- (۳) امکاناتی نظیر قنات، احداث بندر و سد بر روی رودها و -
- (۴) فنون کندن قنات از ایران به سایر نقاط و کشورهای جهان انتقال یافت
- (۱) برای پیشرفت کشاورزی کوشش می‌کردند.
- (۲) واستریوشان سالار، رئیس روستائیان و کشاورزان.
- (۳) مالیات و اجاره‌بها کشتزارها منبع درآمد هنگفتی به شمار می‌رفت
- (۴) خراب شدن آب‌بندها و سدها ضربه سنگینی بر اقتصاد وارد کرد
- (۸) ورود و خروج گونه‌های گیاهی مختلف از چین و اروپا

کشاورزی و دامداری

۶- هخامنشی

۷- ساسانیان

(۱) از نظر سیاسی و نظامی و اقتصادی و تجاری

(۱) جاده شاهی	} ۲) هخامنشیان	} راه حمل و نقل
(۲) هر ۲۵ تا ۳۰ کیلومتر ایستگاههایی ایجاد شده بود		
(۳) سنگفرش کردن		
(۴) مناسب بری آراجه و اسب و الاغ و شتر		
(۵) راههای دریایی (اسکیلاس) مأمور کشف مسیرهای آبی		
(۶) اتصال دریای سرخ به رود نیل		
(۷) توسعه بندر و کشتیرانی (کشتی‌هایی با حمل صد تن بار)		
(۱) اهمیت فوق‌العاده راهها و وسایل ارتباطی	} ۳) اشکانیان و ساسانیان	
(۲) توجه به امنیت و نگهداری		
(۳) ساخت کاروانسراهای جدید		
(۴) حفر قنات		
(۵) کشتی‌رانی پیشرفت کرد		
(۶) توسعه کشتی‌رانی و دریانوردی		
(۷) انتقال اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها از طریق راهها		
(۸) -		

(۱) مبادله کالا به صورت پایاپای

(۱) سکه یا وزن و عیار مشخص (ذریک)	} ۲) هخامنشیان	} پول
(۲) سکه‌ها در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن		
(۳) ضرب سکه در اختیار پادشاهان بود		
کاربرد پول به‌خصوص در سکه‌های نقره‌ای و مسی در مبادلات تجاری در منطقه وسیعی جریان افتاد	← ۳) اشکانیان و ساسانیان	

(۱) حفظ واحدهای وزن و اندازه‌گیری ایلامیان و اضافه کردن واحدهایی تازه	} ۲) هخامنشیان	} اوزان و مقیاس ←
(۲) پیمانه یا کیل		
(۳) میزان و مقدار خوراکی را به جای وزن کردن با پیمانه تعیین می‌کردند		

صنعت و تجارت

(۱) یکپارچه‌سازی سرزمین‌های ثروتمند و منمدن	} ۱) هخامنشی	} صنعت
(۲) وجود کارگاه‌های متعلق به شاه که استادکاران و صنعتگرانی در کارگاه مشغول کار بودند		
(۱) رشد صنعت و کیفیت کالای تولیدی	} ۲) ساسانیان	}
(۲) صنعت بافندگی ← بافت پارچه‌های ابریشمی و کوچ بافندگان ماهر		
(۳) کارگاه‌های پارچه‌های ابریشمی و زربافت		

مسئولیت
آببندهای
هدف آبها
سواد، خ
هنگامی
اواخر دور
گسترش
ایران، مع
۲- چرا
فوقالعاده
فرمان دار
صغیر مت
مسافران
که زمین
ارابه‌ها به
قرار می‌گ
داریوش
اقدامات
آبراههای
دوره هخا
بندرهای
در دوران
توجه زیاد
چاپارخانه
تأمین آب
زمان، تو
کرد. بنادر
ایرانی حض
اهالی آنجا
مسافران ر
ارتباطی ز
جهان آن
غرب عالم

صادرات } پارچه‌های زربافت و ابریشمی
          } قالی، ظروف نقره، مفرغ
          } فیروزه، لاجورد
          } زعفران و برنج و ...
واردات } ادویه - طلا - چوب - فولاد - زیتون - جواهرات - ظروف شیشه‌ای - پاپروس

انواع درآمد و مخارج

- انواع مالیات عصر باستان
- ۱) مالیات کشاورزی و دام
  - ۲) مالیات پیشه‌وران
  - ۳) مالیات سرانه
  - ۴) عوارض گمرکی
  - ۵) حمل و نقل
  - ۶) راهداری
  - ۷) حق بهره‌برداری از معادن و جنگل‌ها

شکلیت ۱

صفحه ۱۶۵ کتاب درسی

*****

به چهار گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه دربارهٔ تأثیر و نقش یکی از عوامل زیر بر گسترش تجارت در دورهٔ هخامنشیان گفت‌وگو و استدلال کنید:

- ۱) موقعیت جغرافیایی و وسعت قلمرو (۲) راه‌ها و وسایل حمل و نقل (۳) پول و اوزان (۴) کشاورزی و صنعت
- که پاسخ (۱) به دلیل وسعت و همسایگی با قدرتمندانی چون روم باعث رونق و گسترش تجارت در دورهٔ هخامنشیان شد. (۲) جاده‌های شاهی و راه‌های دریایی به دلیل وجود دریاها و فراوان (۳) واحدهای پولی و وزنی و غیره موجب اثبات ارزش هر گونه جنس تجارتي شد. (۴) بر اثر گسترش راه‌ها و توسعهٔ تجارت، کشت گونه‌های جدیدی از گیاهان و درختان در سراسر قلمرو پهناور و سلسله‌های ایران، معمول گردید و همچنین باعث رونق برقراری روابط سیاسی و تجاری هم شد. «نظر مؤلف»

پرسش‌های نمونه

صفحه ۱۶۷ کتاب درسی

*****

- ۱- عوامل مؤثر بر رونق و شکوفایی کشاورزی ایران را در عصر باستان فهرست کنید.
- که پاسخ شاهان هخامنشی نسبت به امور کشاورزی توجه زیادی داشتند. آنان به منظور تشویق کشاورزی، افرادی را که اقدام به آبادانی زمین‌های بایر می‌نمودند، تا پنج نسل، از پرداخت مالیات معاف می‌کردند. کندن قنات احداث بند و سد بر روی رودها و حفر نهرهای انتقال آب در سرتاسر قلمرو خود بود. کندن قنات، از جمله ابتکارات برجستهٔ ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم‌باران بود. فنون کندن قنات از ایران به سایر نقاط و کشورهای جهان انتقال یافت. حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی، کوشش زیادی کرد. یکی از مقام‌های عالی‌مرتب دربار ساسانی که عنوان واستریوشان سالار داشت، رئیس روستائیان و کشاورزان به شمار می‌رفت. او علاوه بر

مسئولیت گردآوری مالیاتهای بخش کشاورزی، برای توسعه و ترویج آبادانی کشت و کار نیز کوشش می‌کرد. سد‌ها و آبریزهای متعددی بر رودها به‌خصوص رودهای دجله، فرات و کارون، بسنه و آبراهه‌های (بهره‌ای) متعددی با سواند، خوزستان و سیستان توسعه زیادی پیدا کرد. مالیات و اجاره بهای کشتزارهای آسورستان منع درآمد هنگفتی برای ساسانیان به حساب می‌آمد. طفیان رودخانه‌های دجله و فرات و خراب شدن آبریزها و سد‌ها در اواخر دوره ساسانیان یکی از عوامل ضعف و انحطاط آنان شد و ضربه سنگینی بر اقتصاد آنان وارد آورد. بر اثر گسترش راه‌ها و توسعه تجارت، کشت گونه‌های جدیدی از گیاهان و درختان در سراسر قلمرو پهنای سلسله‌های ایران، معمول گردید. گونه‌هایی از گیاهان و درختان از ایران به اروپا و چین رفت، و با از آنجا به ایران آمد.

۲- چرا حکومت‌ها در ایران باستان به راه‌ها و وسایل حمل و نقل اهمیت زیادی می‌دادند؟

ک پاسخ: نه فقط از نظر سیاسی و نظامی بلکه از جنبه اقتصادی و مخصوصاً تجاری دارای ارزش و اهمیت فوق‌العاده بودند. در دوره هخامنشیان شبکه وسیعی از جاده‌ها ساخته شد. مهم‌ترین آنها جاده شاهی بود که به فرمان داریوش بزرگ احداث گردید. این جاده، شوش، یکی از پایتخت‌های هخامنشی را به شهر سارد در آسیای صغیر متصل می‌کرد. در طول جاده شاهی، به فاصله هر ۲۵ یا ۳۰ کیلومتر، ایستگاههایی با امکانات فراوان برای مسافران و کاروان‌ها ایجاد شده بود. در دوره هخامنشی فنون و مهارت‌های جاده‌سازی پیشرفت کرد. در جاهایی که زمین سست یا باتلاقی بود، جاده را سنگ‌فرش می‌کردند. جاده‌ها در آن زمان به گونه‌ای ساخته می‌شدند که از راه‌ها به آسانی بتوانند در آنها حرکت کنند. آب، الاغ و شتر، چارپایانی بودند که در حمل و نقل، مورد استفاده قرار می‌گرفتند. از از راه‌ها و گاری‌های دوچرخ و چهارچرخ که توسط اسب کشیده می‌شدند بهره فراوان می‌بردند. داریوش بزرگ، یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلاس را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد. یکی دیگر از اقدامات مهم و مدبرانه داریوش در زمینه توسعه راه‌های دریایی، اتصال دریای سرخ به رود نیل بود. او با حفر آبراهه‌های (کاتالی)، دریای سرخ را به رود نیل متصل کرد تا امکان تردد کشتی‌ها میان رود و دریا فراهم آید. در دوره هخامنشیان دریانوردی و حمل و نقل دریایی به طور چشمگیری رونق گرفت. بنادر، توسعه پیدا کردند و بندرهای جدیدی بنا گردید. کشتی‌هایی با ظرفیت حمل چند صد تن کالا، ساخته شد.

در دوران فروتن‌روایی اشکانیان و ساسانیان نیز، راه‌ها و وسایل ارتباطی، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بودند و توجه زیادی به نگهداری و امنیت جاده‌ها صورت می‌گرفت.

چاپارخانه‌ها همچنان دایر بودند؛ کاروانسراهای جدیدی در مسیر راه‌ها ساخته شد و جاه‌ها و قنات‌هایی برای تأمین آب آنها، حفر گردید. بقایای کاروان‌سراها و پل‌های برج مانده از دوره ساسانی نشان می‌دهد که در آن زمان، توجه خاصی به بازسازی و توسعه جاده‌ها می‌شده است. دریانوردی و کشتی‌رانی نیز، پیشرفت‌نمایی کرد. بندر و اسکله‌های متعددی به‌خصوص در خلیج فارس و دریای عمان ساخته شد. کشتی‌ها و دریانوردان ایرانی حضور چشمگیری در دریاهای و اقیانوس‌ها داشتند. سیراف از جمله بندرهای مهم خلیج فارس بود که مسافران را فراهم می‌آوردند. در انتقال اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها نیز نقش مهمی داشتند. از طریق مسیرهای ارتباطی زمینی و دریایی بود که فرهنگ، هنر و معماری اقوام و جوامع عهد باستان در بخش‌های وسیعی از جهان آن روزگار بر یکدیگر تأثیر گذاشتند. بسیاری از آیین‌ها و دین‌های باستانی، از طریق جاده‌ها، از شرق به غرب عالم یا بالعکس راه یافتند.

۳- سه مورد از اقدامات مهم داریوش اول هخامنشی را که بر وضعیت اقتصادی اثر گذاشت، فهرست کنید.
 گد پاسخ: داریوش سکه‌هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن اعتبار داشت. سکه طلایی داریوش موسوم به دریک، شهرت فراوان یافت. ضرب سکه طلا در انحصار شاهان بود و شهری‌ها (ساتراپ‌ها) با اجازه پادشاه می‌توانستند، سکه نقره ضرب کنند. نظام پولی که داریوش هخامنشی ایجاد کرد، معیاری برای ارزش‌گذاری کالاها و خدمات در نواحی مختلف پادشاهی هخامنشی شد و عامل مهمی در بسط و گسترش تجارت داخلی و خارجی بود. هخامنشیان واحدهای وزن و اندازه‌گیری استاندارد را حفظ کردند و واحدهای نژامی به آن افزودند. به دستور داریوش بزرگ، واحدهای وزن و اندازه‌گیری مشخص برای شهرسازی هخامنشی تعیین شد. تعدادی از وزنه‌های آن دوره برجامانده است. پیمانانه یا گیل در زندگی اقتصادی دوران هخامنشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود، چون در آن روزگار میزان و مقدار مواد خوراکی را به جای وزن کردن، با پیمانانه تعیین می‌کردند.

یکبارچه ساختن سرزمین‌های ثروتمند و متمدنی که مردمان آن‌ها دارای تجربیات فراوانی در تولید کالاهای مختلف بودند و کمک شایانی به رونق اقتصادی و توسعه صنعت شد. کارگاهایی وجود داشته که متعلق به شاه بودند و اشیا و مواد خوراکی مورد نیاز کاخ‌های را تولید می‌کردند. استادکاران و صنعتگرانی از سرتاسر قلمرو به‌طور هخامنشی در این کارگاه مشغول به کار بودند.

۴- به نظر شما چرا اشکانیان و ساسانیان مانع از روابط مستقیم تجاری میان روم با هند و چین می‌شدند؟

گد پاسخ: در زمان اشکانیان، ابریشم چین و ادویه هندوستان مشتریان زیادی در قلمرو روم داشت. بنابراین درآمد هنگفتی از حقوق گمرکی، عوارض حمل و نقل و راهداری، نصیب حکومت اشکانی می‌شد. امپراتوری روم تحت در دوره اشکانی و سپس در عهد ساسانی، تلاش کرد که به طور مستقیم با هند و چین ارتباط تجاری برقرار نماید اما اشکانیان و ساسانیان هوشمندانه مانع رومیان شدند.

۵- عوامل مؤثر بر وضعیت اقتصاد و معیشت مردم ایران را در دوران باستان شرح دهید.

گد پاسخ: وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقلیمی قرار داشت. در زمان‌هایی که صلح، آرامش و امنیت حکم‌فرما بود و زمامداری لایق و کارداران حکومت می‌کردند فعالیت‌های اقتصادی، شرایط مطلوبی داشت و مردم با خیال آسوده به کسب و کار می‌پرداختند و از حداقل امکانات رفاهی و معیشتی مطلوبی داشت و مردم با خیال آسوده به کسب و کار می‌پرداختند و از حداقل امکانات رفاهی و معیشتی برخوردار بودند؛ اما در دورانی که حکومت مرکزی ضعیف و آشوب و ناامنی فراگیر می‌شد و یا دشمنان خارجی به ایران هجوم می‌آوردند، اوضاع و شرایط اقتصادی به هم می‌ریخت و رونق و آبادانی رخت برمی‌یست. عوامل طبیعی و اقلیمی به‌خصوص خشکسالی، سیل و طغیان رودخانه‌ها و تخریب سدها نیز گاهی بر وضعیت اقتصادی تأثیر منفی می‌گذاشت. گاهی نیز بروز بیماری‌های فراگیر و کشته‌ای چون طاعون و وبا موجب مرگ و میر گسترده نیروی کار و در نتیجه، رکورد و آفت تولید می‌شد.

دانشنامه درسی

خدایان اقوام آریایی }
 تیغ (بخشنده)
 اهوره (سرور)
 امرتا (بی مرگ)

تعالیم زرتشت

- اساس تعالیم زرتشت بر یگانگی و پرستش اهوره مزدا قرار دارد.
- بر پایه آموزه‌های زرتشت، اهوره مزدا، آفریدگار آسمان‌ها و زمین، خورشید، ماه و ستارگان، آب‌ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی است.
- هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست.
- گروهی از موجودات الهی که امشاسپندان یا جاودانان مقدس خوانده می‌شوند اهورمزدا را در امر آفرینش و اداره امور جهان یاری می‌کنند.
- دو نیرو یا مینوی نیک و بد در جهان وجود دارد.
- زرتشت به پیروانش سفارش کرده که «بندار نیک»، «گفتار نیک» و «کردار نیک» را سرعشق زندگی خود قرار دهند.
- اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین است.
- قربانی کردن و کشتار بی‌رویه حیوانات به ویژه گاو مخالف بود و برگزار کنندگان آنها را نکوهش کرده است.

کتاب اوستا

- کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان بوده.
- نسخهای از اوستا که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود بر اثر آتش‌سوزی تخت جمشید به دست اسکندر مقدونی از بین رفت.
- چند قرن بعد، یکی از پادشاهان اشکانی به نام «پلاش یکم» اقدام به گردآوری اوستا نمود.
- اوستا تا قرن‌ها به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می‌شده است.
- در قرن ۴ م. در زمان شاپور دوم ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافت.

دین و عقاید ایرانیان باستان از دوران ماد تا ساسانیان

- طبق شواهدی که موجود است نشان می‌دهد آنها اهورمزدا و برخی از خدایان کهن ایران همچون میترا را ستایش می‌کرده‌اند.
- روحانیون مادی که مَع نامیده می‌شدند، برگزاری آیین‌های دینی از جمله خواندن نیایش‌ها و سرودها و رسم قربانی کردن را بر عهده داشتند.
- مغان، بعدها که به تدریج دین زرتشتی را پذیرفتند، به پیشوایان دینی جامعه زرتشتی تبدیل شدند.
- مغان نقش مهمی در آمیختن باورهای دینی کهن خود با تعالیم زرتشت داشتند.

گزیده‌های بالا از سروده‌های زرتشت در کتاب اوستا را مطالعه کنید و پاسخ دهید که هر یک از گزیده‌ها ناظر بر کدام یک از اصول اعتقادی زرتشت است. *ک پاسخ به عهده دانش آموز.*

گزیده‌های صفحه قبل را به دقت مطالعه کنید و پس از همفکری با یکدیگر، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید. *الف) شواهدی که دلالت بر زرتشتی بودن هخامنشیان می‌کنند، کدامند؟*

ک پاسخ ۱) گزیده‌ای از سنگ نوشته داریوش بزرگ در کاخ آپادانای شوش.

۲) گزیده‌ای از سنگ نوشته اردشیر دوم هخامنشی در کاخ آپادانای همدان.

۳) تاریخ هروودت.

در هر سه مورد اشاره به اهورامزدا شده است.

ب) هروودت به چه تفاوت‌هایی درباره باورهای ایرانیان عصر هخامنشیان با اعتقادات یونانیان باستان اشاره کرده است؟

ک پاسخ چنان که من می‌دانم ایرانیان این رسم‌ها را دارند؛ آنان برافراشتن تندیس خدایان و پرستگاهها و محراب‌ها را ناروا می‌دانند و کسانی را که چنین کنند، نادان می‌شمارند. زیرا چنان که من تصور می‌کنم آنان همانند یونانیان خدایان را به گونه و سرشت مردمان نمی‌انگارند، بلکه همه گنبد آسمان را زئوس [هروودت اهورامزدا را همان زئوس پنداشته] می‌نامند و بر فراز بلندترین قله کوهها [برای] او قربانی می‌کنند آنان همچنین برای خورشید، ماه، زمین، آتش، آب و بادها یزش (ستایش و نیایش) می‌کنند.

۱- اعتقادات و سیاست دینی شاهان هخامنشی چگونه بود؟

ک پاسخ در قلمرو پهنای حکومت هخامنشیان، گروه‌ها و اقوام متعدد خدایان آنان اهانت می‌کردند با فرهنگ و اعتقادات گوناگون زندگی می‌کردند. پادشاهان هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می‌گذاشتند و فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود را محترم می‌شمردند. رفتار آزادمنشانه کورش بزرگ با مردمان مغلوب و احترام به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان پدیده جدیدی بود. سطرهایی از منشور کورش، به این مطلب اشاره دارد که او وقتی بابل را بدون خونریزی و غارت فتح کرد، به نیایش و ستایش مردوک خدایان بزرگ بابلیان پرداخت. در حالی که فرمانروایان آن زمان، معمولاً پس از تسخیر شهر یا کشوری، ساکنان آنجا را قتل عام، معابدشان را غارت و به خدایان آنان اهانت می‌کردند.

۲- سیاست دینی اشکانیان، چه آثار و نتایج فرهنگی و اجتماعی در پی داشت؟

ک پاسخ اشکانیان نیز همانند هخامنشیان حامی سیاست آزادی دینی بودند. ایرانیان و دیگر مردمانی که در سرزمین‌های تحت فرمانروایی حکومت اشکانی زندگی می‌کردند، در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود آزاد بودند. آزادی دینی اشکانیان زمینه مناسبی را برای همزیستی مسالمت‌آمیز پیروان دین‌ها و عقاید مختلف فراهم آورد. از این رو، یونانی تبارانی که در ایران می‌زیستند، بدون هیچ مزاحمتی خدایان خود را می‌پرستیدند.

مجموعه‌هایی از این خدایان در کاوش‌های باستان‌شناسی پیدا شده است. یهودیان نیز همچون دوره هخامنشی حکومت ایران را پناهگاه مناسبی برای خود می‌شمردند. بیرون دین مسیح هم که در معرض آزار و اذیت حکومت روم قرار داشتند، در قلمرو اشکانیان احساس امنیت و آزادی می‌کردند. آیین بودایی از آیین‌هایی بود که در آن دوره به ایران نفوذ کرد و مبلغان بودایی در سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می‌پرداختند. بر اساس گزارش یکی از مورخان چینی، شاهزادگای از خاندان اشکانی برای نخستین بار کتاب‌های بودایی را به زبان چینی ترجمه کرد.

۳- آثار و پیامدهای سیاسی و دینی رسمیت یافتن دین زرتشتی در دوران ساسانی را بررسی کنید.

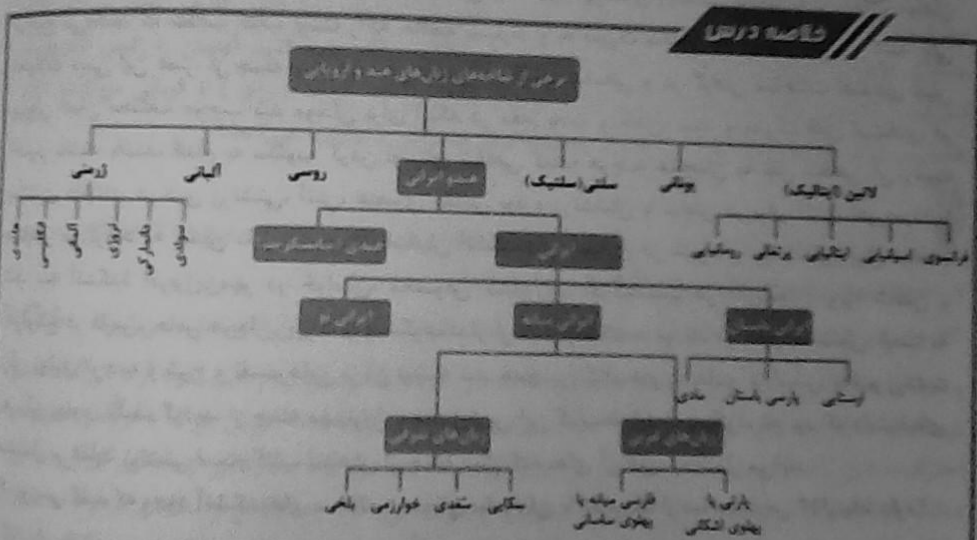
رسمی ایران اعلام کرد. با این اقدام، دین و سیاست به هم گره خوردند. از یک سو، پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی، قدرت و حاکمیت پادشاهان ساسانی را تأیید کردند. گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد. در رأس آنان، روحانی برجسته‌ای با عنوان موبدان موبدان قرار داشت که از جایگاه بلندی در دربار برخوردار بود. پادشاهان ساسانی معمولاً برای تصمیم‌گیری در مسائل مهم حکومتی، با موبدان مشورت می‌کردند پس از موبدان موبد، سلسله مراتبی از روحانیان جای می‌گرفتند که عهددار مسئولیت‌هایی مانند قضات و دادرسی، اداره آتشکده‌ها، اجرای مراسم و آداب مذهبی و تعلیم آموزه‌های زرتشتی بودند. تا آن زمان میدان ترجیح می‌دادند که مطالب کتاب اوستا را به حافظه بسپارند و به صورت شفاهی به دیگران منتقل کنند. طی تحولات دینی این عصر، از جمله پیشرفت دین مسیح در قلمرو ساسانی و در گرفتن مباحث اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف، موجب شد موبدان برای اینکه در مقام بحث و جدل، سند و مدرک قابل استنادی در اختیار داشته باشند، اقدام به مکتوب کردن اوستای شفاهی کنند؛ هرچند همچنان به نقل شفاهی آن رفت بیشتری داشتند. در دین زرتشتی، آتش، عنصری مقدس بود و زرتشتیان با نیایش در برابر آتش، اهورامزدا را ستایش می‌کردند. به همین دلیل در دوره ساسانیان آتشکده‌های بسیاری در شهرها و روستاهای ایران ساخته شد. سه آتشکده آذربایجان، مهر در خراسان، مخصوص کشاورزان، آذرگشنسب در آذربایجان، ویژه شاهان و آذرقرتیب در فارس، خاص موبدان، بزرگ‌تر و شکوهمندتر از دیگر آتشکده‌ها بودند. در عصر ساسانیان، اوستا به زبان پهلوی ترجمه و شرح و تفسیرهایی بر آن نوشته شد. همچنین کتاب‌های اعتقادی بر اساس تعلیم زرتشت به زبان پهلوی تألیف گردید. از جمله مهم‌ترین و مفصل‌ترین این کتاب‌ها باید از دینکرد نام برد که دانشمندی مشتمل بر عقاید زرتشتی است. کتاب بندهش از جمله دیگر کتاب‌های آن دوره به شمار می‌آید.

۴- بررسی کنید که وجود آتشکده‌های سه‌گانه در دوران ساسانیان، با کدام یک از مباحث درس ۱۲ ارتباط دارد؟

پاسخ با توجه به تقسیم‌بندی اجتماعی سه‌گانه در اقوام آریایی، بر پایه شغل بیشتر افراد نیز وجود داشت که میراث مشترک آریاییان هند و ایرانی به شمار می‌رفت. در این تقسیم‌بندی، افراد جامعه به سه قشر «روحانیان»، «جنگجویان» و «کشاورزان و شبانان» تقسیم شده بودند. در دین زرتشتی، آتش، عنصری مقدس بود و زرتشتیان با نیایش در برابر آتش، اهورامزدا را ستایش می‌کردند. به همین دلیل در دوره ساسانیان آتشکده‌های بسیاری در شهرها و روستاهای ایران ساخته شد. سه آتشکده آذربایجان، مهر در خراسان، مخصوص کشاورزان، آذرگشنسب در آذربایجان، ویژه شاهان و آذرقرتیب در فارس، خاص موبدان، بزرگ‌تر و شکوهمندتر از دیگر آتشکده‌ها بودند.

۵- تأثیر رقابت و دشمنی سیاسی میان امپراتوری‌های ساسانی و روم را بر وضعیت مسیحیان ایران شرح دهید. **گام پاسخ:** در آغاز دوره ساسانیان، پیروان دیگر دین‌های مختلف همچنان در آرامش زندگی می‌کردند، لذا با رسمیت یافتن دین زرتشتی و نیرومند شدن موبدان، برخی گروه‌های غیر زرتشتی، همچون مانویان و مسیحیان با مسائل و مشکلاتی روبه‌رو شدند. مانویان، پیروان آیین مانی بودند. مانی (۲۷۴-۲۱۶ م) با ترکیب آموزه‌هایی از دین‌های زرتشتی، مسیحی و بودایی، آیین جدیدی را عرضه کرد. او از شاهپور یکم اجازه گرفت که عقاید خود را تبلیغ کند. مانی عقیده داشت که او و پیامبران پیش از وی، آمده‌اند تا روح را که از دنیای نور است، از جهان مادی و تاریکی برهاند و انسان را به رستگاری برسانند. مانی و پیروان او، کتاب‌های خود را به زبان‌های مختلف می‌نوشتند و گاه برای تفهیم مطالب، از نقاشی استفاده می‌کردند. مانی عقاید خود را در کتابی با عنوان شاهپورگان نوشت و به شاهپور هدیه کرد. اما این پادشاه ساسانی بر دین زرتشتی باقی ماند. موبدان به شدت با آیین مانوی مخالف بودند. آنان پس از شاهپور، اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند. سرانجام در زمان بهرام یکم، مانی به زندان افتاد و اندکی بعد اعدام شد. پیروان او نیز که تحت تعقیب و شکنجه قرار گرفته بودند، به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین‌های دیگر گریختند.

دین باقر حتم (نیل و آشور)

- زبان
- (۱) ایلامی ← زبان دوم نوشتاری هخامنشیان
  - (۲) دوره‌ها {
    - (۱) کهن ← قدیمی‌ترین زمان تا پایان هخامنشیان
    - (۲) میانه ← سقوط هخامنشیان تا فروپاشی ساسانیان
    - (۳) نو ← دوران اسلامی به بعد
- اوستایی }
 فارسی باستان }
 پهلوی اشکانی }
 پهلوی ساسانی }

کتابخانه

- ۱) باستانی { نقل شفاهی بر کتبات ترجیح داده می‌گردد.
کتبات در حد اقتصاد
- ۲) هخامنشیان { هزاره هفتم
هزار و یکم
- ۳) اشکانیان ← ادبیاتی بر پایه واهی بدون کتبات = نقل داستان‌های ملی و پهلوانی = بین و سیر
- ۴) گوسان‌ها { شاهان و موسیقی‌دانان دوره گرد
داستان‌های ملی پهلوانی را سینه به سینه منتقل می‌کردند
- ۵) ساسانی { داستان‌های دوره اشکانی، ابروخت اسپوگ و دیار گزینان به خط و زبان پهلوی ساسانی
و برخی داستان‌های شاهنامه مانند بختن و سوز، متعلق به اشکانیان بود
ادبی، دینی، هند و لغوی، حقوقی، تاریخ و جغرافیا لقب برتر هستند

- ۱) باستان { ۱) پرورش فرزندان دانا پرهیزگار، تلیر، برادر، فرستاد و سخت‌کوش
۲) آیین و فرهنگ ایرانی
۳) آموزش پرورش { جسمانی
اخلاقی
اجتماعی
دینی
شغلی
حرفه‌ای

- آموزش { ۱) تنها اعضای خاندان شاه می‌توانستند به مدرسه رود و تحصیل کنند
۲) برنامه آموزشی اصول دین، زرتشت و آداب و رسوم دینی و مختصری جانشین و پست
همگانی بود
- ۳) ساسانیان { ۱) سیاسی
۲) کنونی
۳) شاهزادگان و فرزندان صاحب منصبان { ۴) قانون دینی
۵) زبان‌های خارجی
۶) سوارکاری و تیراندازی
- ۴) فرزندان موبدان تطهیرات دینی و ایستایی
- ۵) فرزندان دبیران { خط
زبان
ادبیات
حساب
- ۶) آموزگاری ← شغل رسمی موبدان

ارزش ملی و ملت‌مداران

۱) ارزش ملی	۲) ملت‌مداران
۳) آریستوکراسی	۴) آریستوکراسی
۵) دموکراسی	۶) دموکراسی
۷) امپراتوری	۸) امپراتوری
۹) مملکت	۱۰) مملکت
۱۱) مملکت	۱۲) مملکت
۱۳) مملکت	۱۴) مملکت
۱۵) مملکت	۱۶) مملکت
۱۷) مملکت	۱۸) مملکت
۱۹) مملکت	۲۰) مملکت
۲۱) مملکت	۲۲) مملکت
۲۳) مملکت	۲۴) مملکت
۲۵) مملکت	۲۶) مملکت
۲۷) مملکت	۲۸) مملکت
۲۹) مملکت	۳۰) مملکت

مفاهیم

به نظر شما استفاده از زبان‌های ایلامی و بابلی در اسناد رسمی هخامنشیان، نشان‌دهنده کدام ویژگی حکومت هخامنشی است؟

کدام پاسخ این اسلای بودن یعنی اینکه این حکومت به قدرتی بر قدرت و نفوذ بود که بر همسایگان هم تسلط داشت.

مفاهیم: ۱) ایلامی، ۲) بابلی، ۳) پارسی، ۴) سانسکریت، ۵) گوتیک، ۶) لاتین، ۷) یونانی، ۸) عبری، ۹) کلدانی، ۱۰) آشوری، ۱۱) آرامی، ۱۲) سریانی، ۱۳) کهن‌فارسی، ۱۴) پارسی باستان، ۱۵) پارسی میانه، ۱۶) پارسی نو، ۱۷) فارسی دری، ۱۸) فارسی کهن، ۱۹) فارسی باستان، ۲۰) فارسی میانه، ۲۱) فارسی نو، ۲۲) فارسی دری، ۲۳) فارسی کهن، ۲۴) فارسی باستان، ۲۵) فارسی میانه، ۲۶) فارسی نو، ۲۷) فارسی دری، ۲۸) فارسی کهن، ۲۹) فارسی باستان، ۳۰) فارسی میانه.

مفاهیم

به نظر شما چرا از تشنه‌ها در اواخر عصر ساسانی و اوایل دوران اسلامی، به نگارش آثار دینی و ادبی خود روی آوردند؟

پاسخ: به دلیل ماندگاری کتب و آیین خویش و شناساندن آن به سایر ملل می‌بود.

مفاهیم: ۱) تشنه‌ها، ۲) ساسانیان، ۳) اسلامی، ۴) ادبی، ۵) دینی، ۶) نگارش، ۷) ماندگاری، ۸) آیین، ۹) خویش، ۱۰) شناساندن، ۱۱) ملل.

به نظر شما چه از بنیادین در اواخر عصر ساسانی و اوایل دوران اسلامی، به نگارش آثار دینی و ادبی خود روی آوردند؟

پاسخ: به دلیل شکست حکومت ساسانیان که یونانیان بودند و سعی در ترویج فرهنگ یونانی داشتند.

مفاهیم: ۱) بنیادین، ۲) ساسانیان، ۳) اسلامی، ۴) ادبی، ۵) دینی، ۶) نگارش، ۷) شکست، ۸) یونانیان، ۹) فرهنگ، ۱۰) ترویج.

مفاهیم

دوره‌ها که من این است و همه شب ستم که چراغ غافل از اجول دل خویشتم

از کجا اسلمم، اسلمم بهر چه بود به کجا می‌روم؟ آخر نسای وشم

مفاهیم: ۱) دوره‌ها، ۲) من، ۳) شب، ۴) ستم، ۵) چراغ، ۶) غافل، ۷) اجول، ۸) دل، ۹) خویشتم، ۱۰) کجا، ۱۱) اسلمم، ۱۲) بهر چه، ۱۳) بود، ۱۴) کجا، ۱۵) می‌روم، ۱۶) آخر، ۱۷) نسای، ۱۸) وشم.

دوره‌ها که من این است و همه شب ستم که چراغ غافل از اجول دل خویشتم

از کجا اسلمم، اسلمم بهر چه بود به کجا می‌روم؟ آخر نسای وشم

مفاهیم: ۱) دوره‌ها، ۲) من، ۳) شب، ۴) ستم، ۵) چراغ، ۶) غافل، ۷) اجول، ۸) دل، ۹) خویشتم، ۱۰) کجا، ۱۱) اسلمم، ۱۲) بهر چه، ۱۳) بود، ۱۴) کجا، ۱۵) می‌روم، ۱۶) آخر، ۱۷) نسای، ۱۸) وشم.

۲- گوسان‌ها، چه نقش فرهنگی‌ای در تاریخ ایران در عصر اشکانیان داشتند؟

گام پاسخ: در زمان حکومت اشکانی، نقل داستان‌های ملی و پهلوانی، رواج فراوان یافت و شاعران و موسیقی‌دانان دوره‌گردی که به گوسان‌ها معروف بودند، با شور و هیجان بسیار، این داستان‌ها را از حفظ برای مردم می‌خواندند. در حقیقت، این گوسان‌ها بودند که داستان‌های ملی و پهلوانی را سینه به سینه به نسل‌های بعدی منتقل کردند. این داستان‌ها بعدها در تدوین خدای‌نامه‌ها و سرودن شاهنامه توسط فردوسی مورد استفاده قرار گرفتند. سنت نقالی و قصه‌گویی حتی پس از تدوین خدای‌نامه و شاهنامه، همچنان در ایران تا دوران معاصر ادامه یافته است.

۴- مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت در ایران باستان چه بوده است؟

گام پاسخ: ایرانیان باستان به تعلیم و تربیت و پرورش فرزندان دانا، پرهیزگار، دلیر، بردبار، فرمتبر و سخت‌کوش توجه جدی داشتند. آیین و فرهنگ ایرانی نیز، بر اهمیت تربیت و ارزش دانایی و خردورزی تأکید می‌کرد. آموزش و پرورش در ایران باستان ابعاد گسترده‌ای داشت و شامل تربیت جسمانی، اخلاقی، اجتماعی، دینی، شفلی و حرفه‌ای می‌شد. تعلیم و تربیت در چندین مرحله انجام می‌گرفت. کودکان تا پنج یا هفت سالگی در درون خانواده پرورش می‌یافتند و مادران نقش مهمی در آشنایی فرزندان خود با آداب و رسوم خانوادگی، اجتماعی، دینی و میهنی و آموختن راه و رسم پسندیده زندگی به آنان داشتند. مراحل بعدی آموزش و پرورش اغلب در خارج از خانه و در مدرسه و یا آموزشگاه انجام می‌گرفت.

۵- با توجه به مطالبی که در درس ۱۲ درباره ویژگی‌های نظام طبقاتی عصر ساسانی خواندید، چه ارتباطی میان این نظام با آموزش و پرورش وجود داشته است؟

گام پاسخ: در عهد باستان و مخصوصاً در زمان ساسانیان، تنها فرزندان خاندان شاهی، درباریان، اشراف و موبدان می‌توانستند به مدرسه بروند و تحصیل کنند؛ اما برای فرزندان توده مردم از قبیل کشاورزان، پیشه‌وران و صنعتگران، این امکان فراهم نبود که در مدارس و آموزشگاه‌های آن دوره درس بخوانند. اینان به طور معمول حرفه پدران خود را می‌آموختند. شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد برخی از گروه‌های اجتماعی مانند پیشه‌وران و بازرگانان در ایران باستان، مخصوصاً در دوره ساسانیان، تلاش می‌کردند تا فرزندان‌شان بتوانند در مدرسه تحصیل کنند. بنا به نوشته کریستن سن، نویسنده کتاب «ایران در زمان ساسانیان» گروه بسیاری از بازرگانان شهرها دست کم، خواندن، نوشتن و حساب می‌دانسته‌اند. قسمتی از برنامه‌های آموزشی و مواد درسی مدارس و آموزشگاه‌ها از قبیل آموختن اصول دین زرتشتی، فراگیری آداب و رسوم دینی و میهنی و مختصری خواندن و نوشتن، همگانی بود. علاوه بر آن، برای گروه‌های مختلف، آموزش‌های ویژه‌ای نیز وجود داشت. مثلاً شاهزادگان و فرزندان صاحب منصبان سیاسی و نظامی، به فراگیری دانش‌های سیاسی، کشورداری، فنون رزمی و گاهی زبان‌های خارجی می‌پرداختند؛ فرزندان موبدان، تعلیمات دینی و اوستایی را آموزش می‌دیدند و فرزندان دبیران نیز خط، زبان، ادبیات و حساب را می‌آموختند. در دوران ساسانی، آموزگاری به عنوان یک شغل رسمی به موبدان اختصاص داشت. آنان بر معارف دین زرتشتی، ادبیات پهلوی و برخی دیگر از علوم زمان خود تسلط داشتند. اداره آموزشگاه‌ها و مدارس نیز، عموماً در اختیار موبدان بود. با این حال، کودکان و جوانان شاهی و صاحب منصبان حکومتی زیر نظر مربیان، انواع ورزش‌ها از جمله سوارکاری را فرا می‌گرفتند.

فصلنامه درس

هنر و معماری } (۱) جلوه گاه ذوق و طرافت و حسن زیبایی شناسی هنرمندان است.
(۲) مفرغ اندیشه ها، باورها و ارزش های مورد قبول جامعه می باشد.

مادها } (۱) اشیای زرین - سیمین - ظروف سفالی
(۲) متکی بر تجربیات و دستاوردهای هنری بومیان قرب فلات ایران
(۳) قلعه ها و کاخ ها - تبحر در قلعه سازی
(۴) هگمتانه (کباتان)، بیستون، اسدانه (اسفهان)، کنگور

هخامنشیان } (۱) به سبب ثبات و آرامش، رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان به اوج شکوفایی خود رسید.
(۲) پاسارگاد، تخت جمشید، شوش
(۳) درباری بودن هنر و معماری
(۴) آرامگاهها، کاخها، آتش گاهها
(۵) ماریوش یکم - اوج شکوه و عظمت معماری ایران - پایتخت
(۶) تخت جمشید، عظیم ترین مجموعه ساختمانی و شاهکار معماری جهان باستان
(۷) نگاره های کشف شده از کوردهای شده از آنتیوخ و...
(۸) طرف ترین آثار هنری - فلزکاری و جواهرات مستز و نیکو (ریش)
(۹) قالی بازریک

اشکانیان } (۱) تمام تلاش برای گسترش فرهنگ و هنر و معماری یونانی در ایران کردند
(۲) شهر و شهرنشینی گسترش قلیل توجهی یافت - ساسا و سد دیواره و کنگور و معد انحصار کاخ شهر ترا
(۳) مصالح ساختمانی: خشت، آجر، سنگ تراشیده و تراشیده
(۴) بیکر سازی - متأثر از فرهنگ یونانیان
(۵) ظروف سفالی - لعابی اغلب سبزرنگ داشتند

- ۱) بیشتر از حکومت‌های پیشین به هنر و هنرمند اهمیت می‌دادند. تا جایی که به عظمت و شکوه هنر ایران با حکومت روم برابر می‌کرد و گاه برتری داشت.
  - ۲) پیشرفت شهرسازی، کاخ‌ها، پل‌ها، آبنماها، کاروانسراها، قلعه‌ها و بناها (سده)
  - ۳) آغاز از کاخ ارشستر از فیروزآباد فارس و به اوج رسیدن با کاخ آپادانا - ایوان کسری
  - ۴) تزئینات کاخ‌ها، سوره‌های گهری و نقش برجسته
  - ۵) هنر کیده‌کاری اوج گرفت. اغلب کیده‌کاری روی گویها و ... با موضوعاتی چون انصاف، منصف، دلسوزی، سوی اخوه سرور و ...
  - ۶) نقاشی و نگاری، نقاشان در ترسیم نقوش گل و گیاه، جانوران و انسان مهارت از خود نشان دادند و تکنیک‌های برای دوره‌های بعد شدند.
  - ۷) فلزکاری رونق فراوان داشت ولی سلاطین به شدت داشت.
- دوران درخشان بود
- ۸) موسیقی
    - خساک
    - راشگر
    - گوسل
  - ۹) مسوحات - به ویژه باره ابریشمی بسیار طرف پر نقش و نگار و شکوای فرشی

مختصات ۱

معنای این سنگ‌نوشته کدام ویژگی هنر و معماری هخامنشی را نشان می‌دهد؟ برای پاسخ خود طیار بنویسید.

کاخ پاسخ در این دوره تجریت و سبک‌های هنری اقوام غیر ایرانی با شیوه‌های بومی ترکیب شد و هنر به وجود آورد که کاملاً تاریکی داشت و روح و هنر ایرانی بر آن حاکم بود.

ب) مکان‌هایی را که در این سنگ‌نوشته ذکر شده، پرروی نقشه هخامنشیان در دوسم ۹ نشان دهید.

کاخ پاسخ به عهده دانش‌آموز

ب) به نظر شما چرا داریوش یکم بر مشارکت معماران، هنرمندان و کارگران از سراسر کشور هخامنشی در بنای کاخ تأکید می‌نماید؟

کاخ پاسخ به دلیل اهمیت و بزرگی و جلال و بزرگی ساخت این کاخ که حتی در آخر می‌گوید هنر بزرگ کاری بسیار بزرگ شد، امروزه مرزا مرا حمایت کند.

مختصات ۲

به تصویر روبرو دقت نمایید. چه شباهت‌هایی در آنها می‌بینید؟ از این شباهت‌ها چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟

کاخ پاسخ نوع ریش و ظاهر تقریباً یکسانی داشتند و نتیجه می‌گیریم که از نقش برجسته‌های بین‌النهرین به ویژه آشوری، الهام و الگو گرفته‌اند.

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک بخش از آثار هنری دوره ساسانی را در قالب پاورپوینت معرفی و در کلاس ارائه کنید. (ب) بناها، (پ) سنگ نگاره‌ها، (ت) ظروف فلزی، (ث) سکه‌ها، (ج) زیورات

کتاب پاسخ: به عهده دانش‌آموز

پرسش‌های نمونه

صفحه ۱۵۲ کتاب درسی

۱- دو مورد از ویژگی‌های مهم هنر و معماری عصر هخامنشی را توضیح دهید.

کتاب پاسخ: یکی از ویژگی‌های مهم هنر و معماری هخامنشی، تأثیرپذیری از دستاوردهای هنری اقوام و ملت‌های تابع آن حکومت بود که پیشینه تمدنی درخشانی داشتند. پادشاهان هخامنشی به طور گسترده از مهارت و استادی هنرمندان و معماران سرزمین‌های قلمرو تحت فرمان خود استفاده می‌کردند. در این دوره، تجربیات و سبک‌های هنری اقوام غیرایرانی با شیوه‌های بومی ترکیب شد و هنری به وجود آمد که کاملاً تازگی داشت و روح هنر ایرانی بر آن حاکم بود. دیگر ویژگی شاخص هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن آن بوده به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری را به نمایش می‌گذاشت. در واقع، بخش عمده آثار هنری شاخص و ساختمان‌های مجلل، به خواست شاهان و درباریان و برای زندگی تجملاتی و تشریفاتی آنان به وجود آمد. یکی دیگر از ویژگی‌های هنر هخامنشی، طبیعت‌گرایی یا به عبارت دیگر، استفاده و تقلید از عناصر موجود در طبیعت مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری‌شان است.

۲- سنگ‌نگاره‌ها و نقش برجسته‌های دوران هخامنشی و ساسانی، حاوی چه مضامین و محتوایی هستند و چه اهمیتی در شناخته تاریخ آن دوران دارند؟

کتاب پاسخ: از دوران هخامنشیان نقش برجسته‌های سنگی فراوانی باقی مانده که به وضوح، مهارت ذوق و ظرافت هنرمندان سنگ‌تراش آن زمان را نشان می‌دهد. برخی از این نقش برجسته‌ها بر سینه صخره‌ای کوه‌ها و بسیاری دیگر از آنها بر روی دیوار بناهای حکومتی به ویژه کاخ‌ها و آرامگاه‌ها، به زیبایی هر چه تمام‌تر کنده‌کاری شده‌اند. نقش نگاره‌های کنده‌کاری شده بر روی سنگ، اغلب عبارتند از: پیکره پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمنان و یا بار عام، پیکره حیوانات واقعی و افسانه‌ای و همچنین نمادها و نشانه‌های دینی، در نقش برجسته‌های صخره‌ای آن زمان، اهوره مزدا به شکل نمادین حلقه‌ای بال‌دار در حال پرواز بر بالای سر پادشاه، نمایان است. پژوهشگران با مقایسه نقش برجسته‌های دوره هخامنشی با دوران پیش از آن، دریافته‌اند که سنگ‌تراشان هنرمندی که در خدمت هخامنشیان بوده‌اند، از نقش برجسته‌های بین‌النهرین به ویژه نقش برجسته‌های آشوری، الهام و الگو گرفته‌اند. از دوران هخامنشیان، شماری تندیس یا مجسمه جانوری در تخت جمشید و شوش یافت شده است؛ تنها تندیس انسانی باقی مانده که بزرگ‌تر از اندازه طبیعی ساخته شده، پیکره بدون سر، متعلق به داریوش یکم است که در شوش سر از خاک بیرون آورده شده است.

۲- برحسب تریب نوآوری های معماری اشکانی و ساسانی شرح دهید.

که پاسنج اشکانیان که در هم سلوکیان قدرت را به دست گرفتند، در آغاز، دنباله رو دستاوردهای فرهنگی و هنری یونانیان بودند، اما به تدریج از نفوذ فرهنگ هخامنشی و معماری یونانی در ایران کاسته شد. در دوران اشکانیان شهر و شهرنشینی گسترش قابل توجهی یافت. از آثار برجسته معماری دوران اشکانیان می توان به پناهی شهر ساسا و شهر تریپتیمی گسترش قابل توجهی یافت. از آثار برجسته معماری دوران اشکانیان می توان به پناهی شهر ساسا و شهر تریپتیمی گسترش قابل توجهی یافت.

سازند دروازه (دلمغان)، مسجد الهیایا در شهر کنگاور در استان کرمانشاه، کو، خواجگاه سستیان و کاخ شهر هرا (کهنه) در نزدیکی بوسل در کشور عراق اشاره کرد. مصالح ساختمانی در این دوره بیشتر شامل خشت ابر، سنگ تراشیده و تراشیده است. ساخت بناهای طاق دار، گنبدی و دارای ایوان، از ویژگی های معماری دوران اشکانیان به شمار می رود. هر گچبری در زمان اشکانیان طاق دار، گنبدی و دارای ایوان، از ویژگی های معماری دوران اشکانیان به شمار می رود.

رسید ارایه دیگری که در معماری اشکانی رواج داشت، نقاشی دیواری است. آثار در دوره ساسانیان کاربرد آبتخته ها، بلبله کاروسراها، قلعه ها و پندها (سقا) مهم ترین آثار را تشکیل می دهند. معماری ساسانی با دستی کاخ اردشیر در هیروزباد فارس (اکبر) آغاز شد و با ساخت کاخ نسیسون به اوج رسید. کاخ نسیسون که از آن به عنوان یکی از باشکوه ترین زیباترین بناهای ساسانی یاد می شود، در کنار رود دجله ساخته شد. طاق با ایوان ساخته بناها به ویژه کاخها بود. معماری دوره ساسانی در ایران رونق گرفت و معماری ساسانی به شکل دایره بود.

نوعه و ترقی دادند که سبک کار آثار، اکنون برای معماران در دوران اسلامی شد و حتی معماران اروپایی نیز آن را تقلید کردند. در دوره ساسانی برای تزیینات داخلی کاخها و بناها از روش های گوناگونی مثل موزائیک کاری، نقاشی دیواری، گچبری و نقش برجسته استفاده می شد.

آتشکده های متعددی هم که در این عصر در مناطق مختلف ایران ساخت می شد، به شکل گنبد چهارطاقی بود و ایش نقاشی در دوران آن تکلیف می شد. در طی حدود چهار قرن فوتمروانی سلسله ساسانیان بر ایران شوهان متعددی در گنبد و کنار کتیبه، به خصوص در فارس و خوزستان به فرمان پادشاهی این سلسله برآ گردید. طرح و نقش شهرهای ساسانی همچون شهرهای اشکانی به شکل دایره بود.

۴- هر نقاشی و نگارگری در عصر ساسانی چه وضعیتی داشت؟

که پاسنج در دوران ساسانی، هر نقاشی و نگارگری در ایران رونق و رواج چشمگیری یافت و نقاشان ایرانی بر تزیین نقاشی گل و گیاه خنجران و اسبان مهارت فراوانی از خود نشان دادند. نقش و نگارهای نقاشان ایران بر عهد ساسانی الهام بخش هنرمندان دوران بعد به ویژه دوره اسلامی بود.

۵- سه مورد از عوامل رونق شکوفایی هنر و معماری ایران در دوران باستان را استنباط و بیان کنید.

که پاسنج از دوره ماد، آثار هنری محتثی شامل تیشای زرین و سپهرین و ظروف سفالی به دست آمده که نشان می دهد هنرمندان مادی در فلزکاری، جواهرسازی و سفالگری مهارت در خیز توجهی داشته اند.

بدون شک هنر مادی منکی بر تجرید و دستاوردهای هنری یونانیان غرب فلات ایران بوده است که قرن ها پیش از مادی ها در این منطقه می زیستند و صاحب تمدن ترخنتی بودند.

در دوران هخامنشی، هنر و معماری ایران به سبب ثبات و آرامش، رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان، به اوج شکوفایی رسید. از سرزمین های پهلوار حکومت هخامنشی به ویژه پارساگان، تخت جمشید و نیوش، آثار قابل توجهی از معماری بر جا مانده است.

سلوکیان از عده زیادی یونانی هم فرهنگی و ساسانی به ساسانی به می کرد و داشت تا

تاریخ (۱) ایران و جهان باستان

سلوکیان تمام تلاش خود را برای گسترش فرهنگ، هنر و معماری یونانی در ایران به کار گرفتند. در آن زمان عده زیادی از یونانیان به مهنی ما مهاجرت کردند و سکونت گزینا و شهرهای جدیدی را بر پایه اصول معماری یونانی می افکندند. اشکانیان که در هم سلوکیان قدرت را به دست گرفتند در آغاز، دنباله رو دستاوردهای فرهنگی و هنری یونانیان بودند، اما به تدریج از نفوذ فرهنگ هخامنشی و معماری یونانی در ایران کاسته شد.

سلسلی نیز همچون پیشین و بلکه بیشتر از آنها به هنر و هنرمندان اهمیت می داد. در آن دوره حکومت ساسانی به هنر و پشتیبانی آنان از هنرمندان، هنری پدید آمد که به لحاظ عظمت و شکوه با هنر روم بازاری می کرد و گاه بر آن برتری داشت. هنر ساسانی ریشه بر هنرهای کهن ایران و نیز هنر ایران هخامنشی و اشکانی داشت و حتی از هنر یونانی و رومی نیز تأثیر پذیرفت. بود پس از سقوط ساسانیان و ورود اسلام به ایران هنر اسلامی تأثیر بسزایی از هنر ساسانی پذیرفت.